КУТУБХОНАСИ
тадқиқотлар институти

Миллий Тикланиш

Ўзбекистон Миллий тикланиш демократик партиясининг ҳафталик газетаси | 1996 йил, 21 май | 20 (49)- сон

ЖАДАЛЛИК ОРБИТАСИ

Дунё назаримда худди жадаллик орбитасига кирганга ўхшайди. Оламда ҳаракат тезлашди. Борди-келдилар шитоб билан бири изидан минг бўлиб уланиб боряпти. Воқеалар ортидан воқеалар етилиб турибди. Бу яхшими, ёмонми? Илгариги темир деворлар орқасида нима қилишни билмай бош танғиб ўтиришлар қайда?

Ўзбекистон ҳам ниҳоят мустақил давлат, мамлакат сифатида дунёнинг шу жадаллик орбитасига кирди, қўшилди, унинг бир муҳим аъзосига айланди.

Куни кеча Ҳамдўстликка аъзо мустақил давлатлар бошлиқларининг салобатли учрашувларини ТВда кўриб, таъсирланиб ўтириб, бу муҳташам зал, муҳташам давра, муҳташам доира столда баҳс олиб бораётганлар, мамлакатлари ҳамда халқлари тақдири устида қайғураётганлар зиммасидаги ижтимоий юк залвори, ижтимоий масъулият қудратини сезмаслик, англамаслик сира мумкин эмас эди.

Уларнинг ҳаммалари янги мустақил давлатларнинг раҳбарлари. Ҳаммаларининг елкаларида мустақилликни қуриш, мустақилликни асраш, мустақилликни аллакимларнинг оғриқ, бошида қўзғалиб келаётган аён ва ноаён экспансияларидан ҳимоя қилиш ва ниҳоят ҳар қандай ҳолда ҳам мустақилликнинг дахлсизлигига кафолат бўлиб туришдек мислсиз улуғ бир вазифа бор.

Улар янги давлатларнинг вакиллари. Янги, балки илгари ҳеч қачон ҳеч ким томонидан ўтилмаган йўллардан бораётган кишилар. Булар кутилмаган муаммолар ҳар қадамда дуч келиб турадиган янги йўлларнинг эгалари ва қурувчилари. Эҳтимол, Жак Ширак, Хелмут Кол ёки Клинтон ва Демирэлга ҳам осон тутиб бўлмас. Лекин улар ҳар қалай неча ўн ва неча юз йиллаб тамомила шаклланиб етган демократик ҳуқуқий давлатчилик ҳамда етук жамиятчилик изига тушган, одамлари шунга қаттиқ кўниккан ва яхши одатланган, демократик қонун-қоидалар кишилари онгига жуда чуқур сингиган ва ҳатто инсон табиатининг ажралмас тарбияланган бир узвига айланган мамлакатларни бошқарадилар.

Ҳар бир сўзлари, ҳар бир хатти-ҳаракатлари, ҳар бир ишлари учун ҳар дамда мамлакат халқи олдида ҳисоб берадилар. Улар узоқ замонлар асорат нималигини билмаганлар, бошларидан кечирмаганлар.

Ҳамдўстликка аъзо мамлакатлар эса тамомила бошқача воқелик эгасидирлар. Улар — Русиядан тортиб Молдовагача — мустақиллик нима эканлигини фақат энди-энди билмоқда, англамоқда, маъно-мазмунига етмоқдалар. Улар кечаги ўтмишда тоталитаризм асоратларини тугал ижтимоий балоғат, камолат, етуклик деб тушунар ва тушунтирар эдилар. Мустақилликка эришгандан сўнг бу давлатларнинг кўзлари очилди ва ўша балоғат деб тушунтирилган ҳодисалар балоғат эмас, бошдан охир фалокат эканлиги аён бўлди. Оёқ-қўлларимизни чирмаб ташлаган нарсалар етуклик эмас, тубанлик эканлиги онгларга мана энди бориб етмоқда.

Айтайлик, Франсия шундай даҳшатли асорат — маънавий ва ижтимоий асоратни бошидан кечирганми?

Кечирмаган! Тўғри, Франсия ҳам бир замонлар асоратга, қарамликка солувчи мамлакатлар қаторида турарди. Лекин унинг маърифатли фарзандлари ўзларини озод ва ҳоким, ўзгаларни эса қул ва тобе ҳолда кўришни истамадилар, бу шармандали ҳодиса билан ҳеч қачон келишмадилар, муроса қилмадилар. Улар мустамлака ва мустамлакачилик кайфлари, тамойиллари, одатланишларини ўз бошларидан бутунлай улоқтириб ташладилар, ўзгаларни қандай шаклда бўлмасин, қарамликка солиш энг оғир зулм ва разолат эканлигини тўла англаб етдилар.

Улар ўзлари тараққиёт ва фаровонликка эришиб, бошқаларга ҳам шундай тараққиёт ва фаровонликни соғиндилар. Сиёсатларини иккинчи жаҳон урушидан кейин ана шу олижаноб инсоний асосга қурдилар.

Ҳамдўстликка аъзо мустақил мамлакатлар эса асоратдан — ўтмишнинг маънавий, ижтимоий асоратидан ва қолдиқларидан қутулиш учун қанчалар улуғ кучлар сарфламоқдалар! Кечаги ўн йилликларда бир эмас, ўнлаб асоратлар устига асоратлар қалашиб ётар эди. Асоратлар қават-қават бўлиб кетган эди. Кишилар бу асоратлар ичра неча ўн йиллаб яшаб, уларга кўникиб, бола-чақалари билан шунга ўрганиб, шуни ҳаёт деб билар эдилар. Билиб билмаганга, кўриб кўрмаганга, сезиб сезмаганга, тушуниб тушунмаганга олар эдилар ўзларини! Озодлик истаганларни танклар билан бориб мажақлаб ташласалар, буни хурсанд бўлиб қутлашар эдилар. Энг ашаддий босқинчиликни бир-бирларига биродарлик деб тушунтирмоқчи бўлар ва ўзларини шу алдовларга зўр бериб ишонтирар эдилар. Оғизлари тўла нон — бошқа тилда сўзлашар — озодлик, эрк, ўз инон-ихтиёри билан яшаш — буларни англашни истамай қўйган эдилар.

Ҳақиқатан ҳам! Онгдаги асорат энг ёмон асорат, энг қийин асорат, энг ғайри ахлоқий асорат!

Куни кеча Ҳамдўстликка аъзо давлатларнинг президентлари учрашувида БМТ Бош котиби Бутрос Бутрос Ғолийнинг президентлар ва улар орқали мустақилликка чиққан уларнинг халқларига қарата нутқ сўзлаши — асоратлардан халос бўлишларни қутлаш ва улар эришган озодликка ҳурмат-эҳтиром кўрсатиш эди. Бу ажиб бир воқеа! Ва жаҳон ҳам, янги мустақил давлатлар ҳам янги муомала, янги муносабат, янги ижтимоий адолат ва иқтисодий жадаллик орбитасига чиққанликларидан дарак берди. Бу озодлик орбитасидир!

МУҲАРРИР

УЧИНЧИ ЙЎЛ

«ИЖТИМОИЙ ЙЎНАЛТИРИЛГАН БОЗОР ИҚТИСОДИЁТИ»

Бир тузумдан иккинчи тузумга ўтиш шунчаки жараён эмас. Бозор иқтисодиёти билан боғлиқ ҳозирги мураккаб шароитда эркимизни қўлга олдик, мустақиллигимизни, истиқлолимизни кўз қорачиғидек асраб, танлаб олган йўл — очиқ, эркин бозор иқтисодиётига асосланган кучли фуқаролик жамият, демократик ҳуқуқий давлат қуриш йўлидан бораётирмиз.

Кўп нарса раҳбарга боғлиқ. Зукко раҳбарлар ишлаётган корхона ва муассасаларда халқчил чора-тадбирларнинг самаралари, кишилар турмуш шароити яхшиланиши билиниб турибди. Лекин уқувсиз, қолоқ, журъатсиз раҳбарлар етакчилик қилаётган жойларда одамларнинг ижтимоий-иқтисодий ислоҳотлардан кўнгли тўлмайди. Бундай раҳбар бозор иқтисодиётига ўтиш сиёсатини амалга ошириш, келажаги буюк давлат қуришдек мақсадимизни рўёбга чиқаришда замондошларга, умум ишимизга халақит бериши табиий. Ҳозирги давр эса ҳуқуқий, иқтисодий, сиёсий муносабатларда эскича ўйлаш, фикрлашдан холи, ташаббускор, чуқур билимларга эга, уларни амалиётда қўллай оладиган раҳбарларни талаб этади.

Шундай раҳбарларни тайёрлашда Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат ва жамият қурилиши Академиясининг ҳиссаси каттадир. Биз ҳозир умуман Академия фаолияти ҳақида сўз юритмоқчи эмасмиз. Академияда қилинаётган ишлардан бир улуши ҳақида гапириб ўтмоқчимиз, холос.

Шу кунларда «Шарқ» нашриёт-матбаа концернининг бош таҳририяти «Ижтимоий йўналтирилган бозор иқтисодиёти» номли китобни китобхонлар оммасига, жумладан, Академия тингловчиларига ҳам тақдим этди.

Бу китобнинг асли Олмонияда чоп этилган бўлиб, Академия мутахассислари томонидан ўзбек тилига таржима қилинган ва нашрга тайёрланган. Унда Олмониянинг ижтимоий йўналтирилган бозор иқтисодиётини шакллантириш тажри-

баси, унинг амалиётда қўлланилиши, бозорнинг ўз-ўзини тартибга солиш ғояси, давлатнинг бозор иқтисодиётини тартибга солиш воситалари, ижтимоий йўналтирилган бозор иқтисодиётининг ижтимоийлик чегаралари қандай аниқланиши каби масалалар ёритилган ва Олмония Федератив Республикаси мисолида кўрсатилган. Бундан ташқари китобда маъмурий-буйруқбозлик иқтисодиёти нуқсонлари ҳақида ҳам фикр юритилиб, давлат ва бозор муаммолари, баҳо, рақобатчилик, ижтимоий муҳит, дотатсиялар, иқтисодий ўсиш ва инвеститсиялар ҳақидаги баҳс-мунозаралар диққат-эътиборни жалб қилади, мустақил фикр юритишга ва бу муаммолар қанчалик даражада бизнинг давлатимизда пайдо бўлиб ечилиши ҳақида ўйлашга даъват этади. Чунки мақсадимиз ижтимоий йўналтирилган барқарор иқтисодиётга, очиқ ташқи сиёсатга ўтиш ва фуқаролик давлатини қуришдан иборатдир. Бу йўлимиз жаҳон тажрибасини ўрганиб халқимизнинг турмуш тарзини ҳар томонлама ҳисобга олган ҳолда адолатли, ижтимоий йўналтирилган бозор иқтисодиёти ривожланишига асосланади. Мана шу нуқтаи назардан ҳам «Ижтимоий йўналтирилган бозор иқтисодиёти» китоби биз, тингловчилар учун, қолаверса барча китобхонлар учун катта аҳамиятга эга.

Олмония тажрибасидан у ерда амалга оширилаётган бозор иқтисодиёти қонуниятлари ривожини ўрганиб, иқтисодий билимларимиз асосини чуқурлаштириб, уларни келажакдаги ўз фаолиятимизда қўллаш имкониятига эга бўламиз. Ишонамизки, бу китоб республикамиздаги барча иқтисодчилар, тадбиркорлар, бошқарув органлари ходимлари ва талабаларнинг иқтисодий билимларини ривожлантиришда ва мустаҳкамлашда, амалиётда қўллашда катта хизмат қилади. Чунки ижтимоий йўналтирилган бозор иқтисодиётига эришиш бизлардан билимдонликни, ташаббускорликни, меҳнатда фидойиликни, адолатпарварликни, мустақил фикр юрита билишни ва кўп ишларни сўзда эмас амалда бажаришни талаб қилади. Биз шунга тайёр бўлишимиз керак.

Бундан кейин ҳам Давлат ва жамият қурилиши Академиясининг мутахассис олимлари томонидан чет эл тажрибаларидан, ўз она-юртимизнинг муаммолари ва уларни бартараф этиш, иқтисодиётимизни мустаҳкамлаш, давлатимизни демократик тарзда юксалтиришга оид қўлланмалар, китоблар тайёрланиб, чоп этиб борилса, айни муддао бўлар эди. Чунки биз билимга чанқоқ халқмиз.

Шаҳриёр РЎЗИМУРОДОВ,
Рустам ШОАБДУРАҲМОНОВ
Президент ҳузуридаги Давлат ва жамият қурилиши Академиясининг тингловчилари

СИЭТЛЛИК МАНЗАРА УСТАСИ

Америка билан биродарлигимизнинг хушнасим шабадалари эсиб, икки улуғ океан бўйларидан бизнинг кўҳна Тошкентимизнинг бугун ям-яшил тароватли кўчаларигача сарин ҳаво таратиб кириб келмоқда.

Тошкент АҚШнинг муҳташам шаҳарларидан бири Сиэтл билан ака-ука тутинган. Ўртада ҳурмат-эътиборлар шундайки, дам Сиэтл — Тошкентни ака, дейди, дам Тошкент — Сиэтлни.

Икки қитъанинг икки буюк шаҳари ўртасидаги маданий, иқтисодий, дўстона алоқалар кун сайин мустаҳкамланиб бормоқда.

Мана, куни кеча Тошкентда Матбуотчилар саройида Американинг атоқли фотографларидан бири Рей Мйюз жанобларининг суратлари кўргазмаси анъанавий карнай-сурнайлар садоси остида очилди. Карнайлар одатда оламга фарзанд келганлиги қувончини маълум этади. Бу сафар Тошкентнинг зўрабор карнайлари шаҳримизга улуғ санъаткор Рей Мйюз меҳмон бўлиб келганлигидан дарак берди ва унинг ҳамроҳлари у билан бирга келган биродарларимиз тимсолида Сиэтлни қутлади.

Гапнинг очиғи, Мйюзнинг суратларини кўрса кўргудек! Уларда Сиэтл, Калифорния, Орегон манзаралари, пурвиқор қорли чўққилар, гўзал кўрфазлар, ям-яшил сершукуҳ ўрмонлар, гўзал табиат бағрига ёриб кираётган инсон иродаси — олтин кўприклардан тортиб мўъжизавий шамол электрстансияларигача ажиб бир панорама тарзида акс этади.

Мен Рей Мйюз бобонинг суратларида оппоқ хаёлий булутлар асли булутлардан ҳам, зумрад ўрмонлар — асли ўрмонлардан ҳам, қумлоқ денгиз соҳиллари — асли соҳиллардан ҳам гўзалроқ, жозибалироқ, маънодор ва мазмундорроқ эканлигини кўрдим. Уларда илоҳий бир файз кезиб юргандай ва ҳар бир суратга жонли бир руҳ ато этгандай туюлади.

Фотография худди энг қудратли ранг-тасвир санъати, энг қодир рассомлар билан баҳслашаётгандай ва бу баҳсда, нима ҳам деймиз, — ютиб чиқаётгандай.

Рей Мйюз суратларида табиат беҳад улуғвордир. Улар Американинг улуғворлигига муносиб ва ҳар бир сурат бир бадиий санъаткорона образ — таъбир жоиз бўлса, Байрон қаламига муносиб поэмадир.

Ҳа, дарвоқе, Рей Мйюз ҳозир Тошкент ҳокимининг меҳмони бўлиб турибди, мамлакатимиз, халқимиз ҳаёти билан танишмоқда. Унинг кўргазмасини «Дийдор» фирмаси ташкил этди.

Хуш келибсиз, жаноб Рей!

Қадамингизга ҳасанот!

Иброҳим ҒАФУРОВ

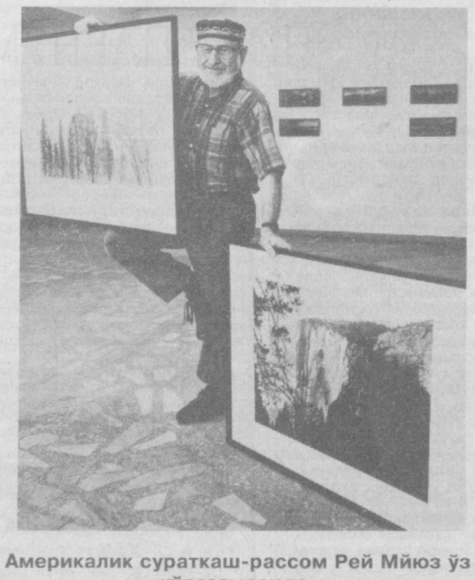

Америкалик сураткаш-рассом Рей Мйюз ўз кўргазмасида.

Сиэтл манзараси

АРАБ ТАДБИРКОРЛАРИ — ТОШКЕНТДА

17-20 май кунлари «Ўзбекэкспомарказ» Республика савдо-кўргазма марказида Бирлашган Араб Амирликларининг ташқи савдо, саноат ва сайёҳлик ривожланган Шаржа Амирлигининг экспорт маҳсулотлари кўргазмаси бўлиб ўтди.

Шаржа Амирлигининг энг етакчи фирмалари халқ истеъмоли молларини намойиш этган бу кўргазма очилишида матбуот конференсияси уюштирилди. Бирлашган Араб Амирликлари савдо-саноат палатаси Федератсияси раиси, делегатсия раҳбари Ҳасан Абдулло Нўъмон журналистлар саволларига жавоб бериб, Тошкентда очилган бу кўргазма икки мамлакат ўртасида савдо-иқтисодий алоқалар, маданий ва сайёҳлик соҳасидаги ҳамкорликни ривожлантиришга хизмат қилишини таъкидлади.

Кўргазма кунлари давомида араб тадбиркорлари ва Ўзбекистоннинг бир қатор вазирликлари ҳамда муассасалар вакиллари иштирокида бизнес-семинар бўлиб ўтди. Унда икки мамлакат ўртасидаги савдо-иқтисодий ҳамкорликнинг янада равнақ топиши учун мавжуд барча имкониятлардан тўлароқ фойдаланиш масаласи муҳокама этилди.

Б. САИДОВ

ОЙДИН СОБИРОВА ЁДИ

Тарихнинг бурилиш нуқталарида Улуғ Шахслар, Буюк Истеъдодлар етишиб чиқади. Айтайлик, муғул истибдодидан юраги қон бўлган мазлум халққа Соҳибқирондек зотга нисбатан улкан эҳтиёж бор эди: сал бўлмаса инқирозга учраб, «қора халқ», бозор лаҳжасининг муомала воситасига айланиб бораётган туркий тил Навоийдек зоти муборакка муҳтож эди. Ва балким, ким билади, улуғ Шахслар эҳтиёж фарзандлари сифатида эмас, айнан тарихнинг бурилиш нуқталарини ҳосила этгувчи воқелик сифатида майдонга чиққай. Зеро, бизга кўп йиллар давомида тарихни фақат ва фақат халқ бошқариб боради дея ботбот таъкидлаб келишган эсада, мисол учун улуғ Свейг бу фикрнинг аксини айтганидан, яъни тарихни шахслар бошқаради деган нуқтаи назарида собит тураверганидан боxабар эдик.

Улуғ Шахс — ўз даври, замонаси эҳтиёжига монандан дунёга келган, камол топган буюк салоҳият соҳибидир. Таассуфки, кўп беадад истеъдод эгалари замоналаридан анча аввал ва айрим ҳолларда кейин туғилиб қоладилар.

Ойдин Собирова айни кунларимизда ижод қилмоғи жоиз эди: ҳеч бўлмаса олтмишинчи йилларда эсиб қолган андаккина эркинлик шабадаларидан илҳом олиб ёзмоғи лозим эди. Илло, опанинг қалами ўткир эди, кузатишлари теран эди, хулосалари умуминсоний эди. Мен ҳатто у кишининг асарларидаги айрим нуқталарини, мисол учун Жорж Санд прозасидан ҳам баланд қўйган бўлардим. Аммо Ойдин опа асримизнинг энг фожиали йилларида ёзди. Ва ўз замонаси талабларидан келиб чиққан ҳолда ёзди.

Табиий, опага осон бўлмаган, бизга эса йиллар ортидан туриб ҳукм чиқараверии ўнғай. Ҳолбуки, ҳеч бир ижодкорни ўз замонасидан айириб олиб, алоҳида баҳолаб бўлмайди ахир. Холисанилло айтганда, Ойдин Собирова ҳам ўз даври мафкурасининг, ғоявий талабларининг ижодкори эди, холос. Маҳкумликда ижод қилиш асло осон кечмайди, айниқса унинг ўзи бу ҳолатни юрак-юракдан ҳис қилиб турганида... Яқинда жамоатчилик Ойдин Собированинг 90 йиллигини нишонлади. Адиба ҳақида хотиралар сўйланди. Юрак сўзлари айтилди.

Муҳтарам мухлисларимиз! Қуйида бир сурат эътиборингизга ҳавола этилмоқда. Унда адибамиз Ойдин Собирова билан бир номаълум аёл акс этган. Сурат 30-йилларда, Ялтада олинган. Суратга синчиклаброқ разм солинг. Эҳтимол орангиздан кимдир сурат тафсилотини, Ойдин опамизнинг ёнида ким турганини билар. Эҳтимол танишбилишларингиз, қариндош-уруғларингиздан кимдир опа билан боғлиқ хотираларини сиз билан ўртоқлашгандир. Агар шундай бўлса, бизга албатта ёзиб юборинг. Шу сурат баҳона жафокаш адибамиз ҳаёти, ижоди билан янада яқиндан танишиш имконияти туғилса не ажаб...

Г.МУРОДАЛИЕВА

Суратда: Ойдин Собирова (чапда), 1936 йил, Сочи

«ОЗОДЛИК» РАДИОСИ ДЕЙДИКИ...

Собиқ Совет Иттифоқининг қайтадан тикланишини истаган ва ундан манфаатдор бўлган конкрет сиёсий партиялар, конкрет оммавий ахборот воситалари ва реал шахслар бор. Уларнинг номларини айтиш керак.

Хўш, бу сиёсий кучлар кимлар? Маълумки, Совет Иттифоқининг тарқалиб кетиши, бу иттифоқнинг сақлаб қолинишини истаган сиёсий кучларнинг хоҳиш-иродасига қарши бўлган эди. Бундай кучларнинг бошида коммунистлар турганлиги ҳеч кимга сир эмас.

Улар Русияда бўлгани каби қолган собиқ Совет жумҳуриятларида ҳам бор эди. Иқтисодий бўҳрон, ички низолар ҳамда сиёсатдаги қонхўрлик билан характерланиши мумкин бўлган ўтган 5 йил Русияда 1991 йилда танланган демократик сиёсатни унчалик оқламади. Аксинча, турмуш тарзининг пасайиб кетиши, жиноятчиликнинг ортиши сингари факторлар ташқаридан қарагандагина фаровон кўринган собиқ тузумни қўмсаш кайфиятини юзага келтирди.

Бутун Русияда президентлик сайловлари яқинлашаётган бир пайтда ҳар бир сиёсий куч ҳокимият учун курашда алоҳида потентсиалдан фойдаланиб қолишга уринмоқда. Коммунистлар ҳамда натсионал патриотлар шу пайтгача «Яшасин Совет иттифоқи» деган кулгили шиорлар билан чиққан бўлсалар, бугун ўзлари аксарият кўпчиликни ташкил этган парламентда ана шу иттифоқни тиклаш учун ҳуқуқий асослар ахтара бошладилар.

Бу тактик маънода ҳам, стратегик маънода ҳам чуқур ўйланган бир нарса. Ўзбекча қилиб айтганда — тузоқдир. Бу тузоққа тушмаслик айни пайтда ҳар бир онгли фуқаронинг тутган позитсиясига ҳам боғлиқдир. Шу маънода айтиш мумкинки, Ўзбекистон матбуоти кечаётган жараёнларга фаол муносабат билдирмоқда.

«Ватан» ҳафталик газетасининг шу йил 7-сонида эълон қилинган ЎзФА Алишер Навоий номидаги Адабиёт институтининг етакчи илмий ходими, филология фанлари доктори, таниқли олим Иброҳим Ҳаққулнинг «Хомтамалик хуружи» номли мақоласи бу жараённинг кўпроқ руҳий-маънавий жиҳатларини таҳлил қилишга бағишланади.

Сохта озодлик, сохта тенглик тушунчаларининг замири пуч нарсалар эканлиги, том маънодаги ҳурмат эса инсон зиммасига ниҳоятда катта масъулият юклаши ҳақида ёзар экан, буюк шоир Чўлпоннинг сатрларини келтиради.

Собиқ Совет Иттифоқини қайтадан тиклаш ҳақидаги қарорини «хомтамалик хуружи» деб атаган муаллиф бундай хуружларнинг ҳар хил шаклларида юзага чиқиши, ҳар қандай ҳаракатнинг тамалини шахс мустақиллиги ташкил этмаганлиги тақдирда уларга барҳам беришга қодир миллий руҳ ва умумий маънавий қувватнинг имкониятлари чекланиб қолаверишини таъкидлайди.

Мустақилликнинг энг муҳим, энг мустаҳкам қўрғони, аввало шахс эркинлиги ва ақлий руҳий мустақилликдир, деб ёзади олим. Маънавий, руҳий хурлик мақомларига кўтарилган шахс ҳеч қачон ватан ва миллат эркига юзаки қарай олмайди.

«Миллий тикланиш» газетаси шу йил 16 апрел кунида худди шу мавзуга бағишланган икки мақола эълон қилган. Муҳаррир изоҳ билан эълон қилган «Озод дунёга озод интегратсия» номли биринчи мақолада интегратсия, ҳамжамият, ҳамдўстлик сингари тушунчаларнинг тагидан тобора равшанлашиб, уч бериб келаётган оғир, хунук оқибатлардан сергак тортишга чақирилади.

Озод дунё озод интегратсия истайди, деб ёзади муҳаррир.

«Боғимизга тош отманг, жаноблар» деб номланган бошқа бир мақолада эса таниқли публитсист Абдуқаҳҳор Иброҳимов рус Думаси чиқарган қарорнинг моҳиятини очиб бериш мақсадида Русиядаги мустамлакачилик сиёсатининг тарихига мурожаат қилади. Шунингдек, интегратсия тушунчасини атрофлича таҳлил қилишга уринган публитсист бу ҳодисанинг миллий мустақиллик ва давлат суверенитетига ҳеч қандай алоқаси йўқ деб ёзади.

Маълумки, мустақиллик ғояси ўз-ўзидан эътиқод масаласига бориб тақалади. Мақоланинг давомида муаллиф Коммунистик партия ҳамда коммунистик эътиқод тушунчалари ҳақида ҳам сўз юритади. Собиқ Совет Иттифоқи коммунистик партиясининг 20 миллиондан ортиқ аъзосининг ҳаммаси ҳам маслак жиҳатидан коммунист бўлмаган деб давом этади у. Аслида компартия сиёсий ташкилот эмас, балки давлат муассасаси бўлган. Ижро ҳокимияти ҳам унинг қўлида бўлган. Шу сабабли кўпчилик дилида бошқа маслакда бўлса-да, замонасозлик қилиб фирқага ўтганлар жуда кўпдир.

Собиқ СССРнинг бир бўлаги бўлган собиқ Ўзбекистон компартиясининг ярим миллиондан ортиқ аъзосининг аксарият қисми коммунистик маслакда эмас эдилар дейиш мумкин, деб ёзар экан муаллиф бунинг исботи сифатида ҳаётий далилларга мурожаат қилади. Ўзбекистонда ҳеч қачон ҳақиқий маънода компартия бўлмаган, ҳозир ҳам йўқ, бўлиши ҳам мумкин эмас, деб сўзларини якунлайди муаллиф.

Озодлик, мустақиллик ғояси ҳаммани бирлаштирди, деб ёзилади мазкур мақолада. Ана шундай бирлик руҳини бугун ўзбек матбуотида чоп этилаётган мақолаларнинг умумий руҳидан ҳам сезиш мумкин.

МУСТАҚИЛЛИК ТАФАККУРИ ВА ФАЛСАФА

Мустақилликни мустаҳкамлаш ва танланган ўз тараққиёт йўлимиздаги ислоҳотларнинг мақсад ва моҳиятини тезкорлик билан англаб олиб, уни ҳаётга тадбиқ этиш кўп жиҳатдан инсон ва унинг тафаккур эркинлигига боғлиқ бўлиб қолмоқда. Ўзбекистон Республикаси Президенти И. А. Каримов таъкидлаганидек, «тафаккурни мафкуравий тазйиқлардан озод қилишимиз лозим. Эркин тафаккургина янгиликни ярата олади. Жиловланган, қолипга солинган тафаккур янгилик яратишдан ожиздир».

Мустақиллик туфайли бир ижтимоий иқтисодий, сиёсий, маънавий тизимдан, янги бир тизимга ўтдик. Унинг асослари, тамойиллари бир-биридан тамомила фарқ қилади. Бу айни пайтда инсонлар онгида, тафаккурида муайян ўзгаришларга олиб келиши, эскича қарашлар билан янгича қараш ўртасида ўзига хос зиддиятлар, қийинчиликларнинг бўлиши табиий. Аммо, ўз фаолиятини ана шу улуғ мақсадга сафарбар эта олаётган инсонлар ўз қарашларини тезроқ ўзгартирмоқдалар. Мустақиллик инсонларда янгича тафаккур ва онгнинг шаклланиши, амалга оширилаётган ислоҳотларнинг моҳиятини чуқур идрок этиш учун уларни ўз-ўзини англашга реал имкониятлар яратиб бермоқда. Инсон тафаккури ана шу ислоҳотларни амалга оширишнинг муҳим омилига айланмоқда.

Инсон тафаккури ва эркинлиги муаммосига мустақилликнинг истиқболи нуқтаи назаридан қараш, унинг сиёсий-ижтимоий, маданий-маърифий мавқеини тўлароқ ҳис этишга имкон беради. Ўзбекистон Республикаси Президенти И. А. Каримов таъкидлаганидек, «Эндиги асосий вазифа кишиларимизнинг мустақил фикрлашга ўрганиши, ўзига ишончининг орта боришидир. Чунки тафаккур озод бўлмаса, онг ва шуур тазйиқдан, қулликдан қутулмаса, инсон тўла озод бўлолмайди». Бу тўла маънода мамлакатимизда дунёвий тамойилларга асосланган фуқаролик жамиятини қуриш, комил инсонларни тарбиялаш билан узвий боғлиқ бўлган муаммодир.

Бугун Инсон онги ва тафаккурида ҳам ўтиш даври содир бўлмоқда: бу ўтиш даврининг ўзига хос жиҳати шундаки, узоқ йиллар давомида шаклланган, эътиқод ва ишончга айланган қарашлар, мафкуравий ақидалар, тамойиллар ўрнида янги жамият қуриш талабларига жавоб берадиган, янгича тамойиллар, инсон ва умуминсоний қадриятларга асосланган янгича қараш, нуқтаи назарлар шаклланмоқда. Давлат ва жамият қуриш истиқболига янгича сиёсий тафаккур билан ёндашиш уни айрим мафкуравий ақидалардан холос этмоқда. Бу инсоннинг дунёга бўлган муносабатини, унинг тасаввурлари ва қарашларини ўзгариши билан бирга, инсонга бўлган ўзаро муносабатларда маданий-маърифий меросимизни чуқурроқ ўрганиб, уни инсон ва умуминсоний қадриятларга асосланганлигини тушуниб олишимизга имкон бермоқда.

Ўзбекистон Республикасининг Конститутсиясида «Ўзбекистон Республикасида ижтимоий ҳаёт сиёсий институтлар, мафкуралар ва фикрларнинг хилма-хиллиги асосида ривожланади. Ҳеч қайси мафкура давлат мафкураси сифатида ўрнатилиши мумкин эмас» дейилади. Бунда бирон-бир мафкурани давлат мафкурасига айлантириш ижтимоий тафаккур ривожига, жамият равнақига, қарашлар хилма-хиллигига салбий таъсир кўрсатиши аниқ ҳисобга олинган. Миллий хусусиятларни инкор этадиган ўзга мафкуранинг инсон онги ва тафаккуридан жой олиши, «мавҳум коммунистик ғояларнинг сингдирилиши», ҳаммага сохта «тенглик» ваъда этилиши, инсонларни аста-секин ўзларининг инсоний моҳиятларидан бегоналашиб, жамиятнинг шунчаки пассив бир объектига айлантириб қўйди.

Инсон ўзининг ҳаётга бўлган муносабатида, қарашларида ислоҳатларнинг моҳиятини миллий истиқлол, инсон, унинг ҳаёти, эркинлиги, шаъни, қадр-қиммати каби энг олий қадриятларни маънавият билан узвий боғлиқ эканлигини чуқур англаб олиши муҳимдир.

Аммо, у ўз-ўзидан амалга ошмайди. Ҳар бир инсоннинг ҳаётга бўлган муносабатида мустақил қараш, ўзига хос хусусиятларини инкор этмаган ҳолда уни шакллантиришда таълим-тарбияни, илм-маърифатни амалга оширадиган барча тизимларнинг ролини, шу жумладан, ижтимоий фанлар қаторида фалсафа фанининг ҳам бевосита дахлдор эканлигини таъкидлаш лозим. Маълумки, собиқ иттифоқ даврида барча ижтимоий-гуманитар фанлар қаторида фалсафа ҳам оғир, аянчли бир даврни бошидан кечирди. Бу даврда, мафкуранинг сиёсат билан қўшилиши, айниқса, фалсафа фани унинг жамият ҳаётидаги ўрни ва мавқеига путур етказди. Фалсафа собиқ мафкуранинг тарғибот ва ташвиқотчисига айланиб қолди.

Табиат ва инсон ҳамда жамият тўғрисида бир томонлама қараш шаклланди. Ижодий тафаккур топталди. Умум назарий, фасафий тафаккур замон талабидан орқада қола бошлади. Дунёни ранг-баранг идрок этиш, қарашлар хилма-хиллиги ўрнида, ягона қараш қарор топди. Фикрлар хилма-хиллиги инкор этилди. Миллий хусусиятлардан бегоналашиш жараёни вужудга келди.

Давлат ва жамият қурилиши вазифалари ва мақсадлари йўлида ҳар бир муаммога инсон нуқтаи назаридан ёндашиш муҳим аҳамиятга эга. Инсоннинг қандай тафаккурга эгалиги, яшаши ва амалий фаолиятлари қайси тамойилларга, мақсадларга ва манфаатларга бўйсиндирилганлигини билиш принсипиал аҳамият касб этади. Қонунлар ҳам инсонлар идрок этадиган, уни тушунадиган ва қабул этадиган даражада бўлиши зарур бўлганидек, фалсафа ҳам инсонлар тушунадиган, уларнинг олдиларида турган муаммоларни ҳал этишга ёрдам берадиган, руҳияти идрок эта оладиган даражада ҳаётий бўлиши муҳим аҳамиятга эга.

Шу нуқтаи назардан қараганда фалсафа ҳаёт билан ҳамнафас бўлмаса, инсонлар олдида турган муаммоларни кўра олиб, уни ҳал этиш йўллари тўғрисида муайян фикрларни илгари сурмаса, ундай фалсафани инсонлар қабул қилиши ёки фалсафа ўзининг «ижтимоий ҳимоячисини» топа олиши мумкин эмас.

Инсонларга «ҳаётдан узоқ, мавҳумлаштирилган, инсонлар идрок эта олмайдиган, руҳиятга мос тушмайдиган фалсафа эмас, том маънода ҳаётда долзарб бўлиб турган муаммоларни ҳал этишга кўмак берадиган фалсафа зарур.

Мустақиллик туфайли дунёни идрок этиш тамойиллари ўзаро фарқ қиладиган икки хил тафаккур тарзини шакллантирмоқда.

Мустақиллик талабларини чуқур англаган, уни демократия, эркинлик, инсон ҳуқуқларининг рўёбга чиқиши каби инсоний мезонлар билан яхлит ҳолда идрок этаётганлар ўз фаолиятларини давлат ва жамият қурилиши ишларини амалга ошириш, мустақилликнинг иқтисодий, сиёсий-ижтимоий, маданий-маърифий асосларини мустаҳкамлашга сафарбар этмоқдалар. Ўз амалий ҳаётларини миллий истиқлол ғояси билан узвий боғламоқдалар. Ишга нисбатан янги умуминсоний тамойиллар ва тафаккур тарзида, маданий-маърифий асосда муносабатда бўлмоқдалар ёки шунга ҳаракат қилишга эҳтиёж сезиб, уни тобора чуқурроқ англаб бормоқдаларки, буни янги жамият қуришда муҳим маданий-маърифий омил сифатида қараш ўринлидир.

Бошқа бировларда эса, маънавият моддийликка бўйсиндирилган бўлса, ундан қутулиш, уни енгиш ва маърифат сари юз тутиши жуда қийин кечмоқда. У ўз таъсирини ҳамма жойда, ҳамма соҳада кўрсатиб турибди. Ҳозирги даврда тафаккурдаги муайян камчиликларнинг сабабларини ўтмиш сиёсати ва собиқ мафкура билан боғлаб тушунтиришга тўла маънавий ҳаққимиз бор. Аммо, у доимий ва мутлақ сабаб бўла олмаслигини ҳам ҳисобга олиш керак бўлади. Зеро, мустақиллик берган имкониятлар, тафаккур эркинлиги ва қарашлар хилма-хиллиги шунга даъват этади. Инсон ўз тафаккурини қайта қурмаса, унда бунга хоҳиш, фаоллик, фидойилик етишмаса, бир умр «сабаб» излаб ўтиши, ўзидаги нуқсонни кўрмасдан ўзгани «мутлақ айблаб» юриши мумкин. Ақл ва маънавият орқада қолган жойда фалсафа олдинга кета олмайди.

Аммо, ҳаёт фалсафаси шундан далолат берадики, энди бундай тафаккурдан воз кечиш ҳаётий заруратга, катта маънавий эҳтиёжга айланди. Тафаккур тор доирадаги «моддий манфаатлар доирасидан» — чиқиши, дунёвий тамойилларга, инсоний қадр-қиммати томон назар ташлаши зарур. Инсон қачонки ўзини умуминсониятнинг, ўз халқи, миллатининг бир бўлаги сифатида тасаввур этиб, унинг ташвиши, дарди билан яшамас экан, ёки бугун меҳнат фаолиятини, бугунги истиқлол берган иқтисодий эркинликлар, фаолият тарзи, унинг мақсадини шу инсон манфаати, она-юрт, миллат манфаатига бўйсиндирадиган ҳолда фаолият кўрсатмас экан, унинг тафаккури «моддий манфаатлар доирасидан» чиқа олмайди.

Демак, тафаккур янги жамият қуриш вазифаларини амалга оширишга хизмат қилган тақдирдагина мустақиллик талабларига тўла мувофиқ тушади. Инсон ўз тафаккурини ана шу талабни ҳисобга олган ҳолда ўзгартириши ва унга алоҳида аҳамият бериши лозим.

Умуминсоний ғоялар миллийликка асосланмаса мавҳумликка бошлайди. Миллий тикланиш ғояси мавҳумликка барҳам беради. Ўзлигимизни тиклашга, англашга асос бўлади. Миллийлик, ўзига хослик табиий жараёндир. Бу дунёни яхлит ҳолда кўрганда уни ҳар бир инсон, миллат ўзига хос жиҳатлари билан бойитади, ранг-баранг этади. Ранг-баранглик орқали дунёнинг яхлитлиги намоён бўлади.

Мустақиллик туфайли инсоннинг дунёни идрок этиши ва унга қарашлари, муносабати ўзгаради. Бу ижтимоий фанлар тизими қаторида фалсафа фани, уни ўқитишни ҳам янгича тамойиллар, дунё андозаларига мувофиқ ташкил этиш муаммосини ҳал этиш имкониятини вужудга келтирди. Буни (алоҳида таҳлил этиш заруриятини) ҳисобга олган ҳолда шуни таъкидлаш керакки, бугунги кунда фалсафани ўқитиш тўғрисида муайян қарашга ва истиқбол консепсиясига эга бўлиш файласуфлар олдида турган энг долзарб муаммодир. У тўғрида турли хил фикрлар, қарашларнинг бўлиши табиий. Аммо, шундай тамойиллар мавжудки, улар фалсафанинг инсон ҳаётида, давлат ва жамият қурилиш ишларини амалга ошириш, мустақилликнинг умум назарий муаммоларини таҳлил этиш, тегишли хулоса ва тавсиялар беришда, жамиятнинг ривожига қаратилган ғояларни илгари суришда ўз ўрни ва мавқеига эга бўлишини тақозо этади.

Ҳаётда «яккаю-ягона» фалсафанинг йўқлигига, ҳар бир халқнинг ўз фалсафаси, тафаккур тарзи, ҳаётий тамойиллари, демократия, эркинликни тушунишда ўзига хос хусусиятлари мавжуд бўлиши табиий эканлигига асосланган ҳолда, мустақилликнинг ҳозирги босқичида энг долзарб мавзуларни танлаб, ўз дастурини ишлаб чиқиш ва уни ҳаётга жорий этиш керак.

Ҳозирги замон фалсафасида мавжуд мактаблар, таълимотлар ва қарашларни ҳисобга олган ҳолда «Фалсафа» ўқув қўлланмасини яратиш олимлар олдида турган асосий вазифа бўлиб қолмоқда.

И. Э. ЭРГАШЕВ,
Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат ва жамият қурилиши Академияси Фалсафа кафедраси мудири, Политология фанлари доктори

●Озодлик сиймолари

ОЛИСДА ПОРЛАГАН ЮЛДУЗ

Бу йил ўзбек маданиятининг йирик арбоби, шоир, адиб, драматург ва адабиётшунос Абдурауф Фитрат таваллудининг 110 йиллиги юртимизда кенг нишонланмоқда. Фитрат адабий меросини ўрганиш ишларининг шу қизғин палласида биз матншунос, ТошДУ матбуот назарияси ва амалиёти кафедрасининг мудири, дотсент Бойбўта Абдуғаниевич Дўстқораев билан суҳбатлашдик.

— Домла, кўпчиликда Фитрат шахси, сиймоси олисда порлаб турган юлдуздек тасаввур уйғотган. Юлдузни кўрамиз, унинг яшнаб турганидан кўнглимиз завқланади, бироқ уни ушлаб, яқинига бориб кўролмаймиз. Суҳбатимизни Абдурауф Фитрат сиймосининг қандай шакллангани тўғрисидаги саволдан бошласак...

— Гапингизда жон бор. Абдурауф Абдураҳим ўғли Фитрат XX аср биринчи ярмидаги Туркистоннинг йирик сиймоларидан биридир. У Бухорода таваллуд топиб, ўша ерда саводини чиқарди, мадрасада ўқиди. 1909 — 1914 йилларда эса Истанбул дорилфунунида таҳсил олишга муваффақ бўлди. Бу Фитрат дунёқарашида катта ўзгариш ясади. Оврўпога яқин бўлган Туркиянинг ўша пайтда нисбатан ривожланган мамлакат бўлгани, у ердаги жадидчилик ҳаракати — ёш турклар фирқасининг фаолияти Фитратда ўз юрти Бухорода ҳам замонавий маърифатчиликка ўтиш, жамият ҳаётидаги эскирган нарсаларнинг барчасини ислоҳ этиш зарур деган фикр уйғотди. Шу боис у «Мунозара» (1909-1910), «Ҳинд сайёҳининг қиссаси» (1911) каби асарларида мазкур ғояни илгари сурди. Фитратнинг бу асарлари ўша пайтда Туркистонда жуда машҳур бўлган. Унинг номини Туркистон жадидларининг пешволаридан Маҳмудхўжа Беҳбудий ҳам ҳурмат-эҳтиром билан тилга олади. Фитрат Туркиядан қайтгач, Бухорода юзага келган «Ёш бухороликлар» ташкилотининг сардорларидан бирига айланди. У фақат Бухорода эмас, бутун Туркистонда ҳам мутафаккир жадидчи сифатида танилди. Ўлка халқларини қолоқлик, жаҳолатдан маърифатга, тараққиётга олиб чиқишни орзу қилди, чор Россиясининг мустабид занжирида инграётган юртини озод, эркин кўриш истагида ватан мустақиллиги учун кураш бошлаганлар сафига келиб қўшилди. Шу асно да унинг шахси сиймоси шаклана борди.

— Шу ўринда Фитратнинг жуда катта истеъдод соҳиби бўлган ижодкор эканлиги ҳақида ҳам фикр билдирсангиз...

— Фитрат ўз ижодини шоир сифатида бошлаган. Унинг форс тилида ёзилган «Сайҳа» («Чорлов») шеърий тўплами Истанбулда 1909 йилда нашр қилинган, ўзбек тилидаги шеърлари 1917—1922 йиллар оралиғида матбуот саҳифаларида чиқиб турган. Бундан ташқари, «Ҳақиқий шеър қандай бўлиши керак?» номли мақоласи ўша давр уйғонаётган миллий адабиётимизда улкан ҳодиса эди. Фитрат «вазн, қофияли бўлган турли маъносиз сўзлар» шеър бўлолмайди, «Ҳақиқий шеърда кишилар қонини қайнатғувчи, кўнгилларни йўнатгувчи, миясини титратгувчи, сезгисини қўзғатгувчи бир куч» бўлиши керак, деган фикрни илгари сурди. Бу шеъриятимизда замонавий шеър тизимини қарор топишида муайян аҳамиятга эгадир. Таассуфки, назаримда Фитрат ўз шеърларига кучли ҳис-туйғуни, шеърнинг яхлит ҳолдаги вужудига сингдириш ўрнига алоҳида сўзлар мағзидаги маъноларга кўпроқ эътибор берган.

Адиб Фитратнинг насрий асарлари ҳам талайгина. Унинг аксарият ҳикоялари диний мавзуга бағишланган. Бу табиий ҳол. У жамиятга бўлганидек, динга бўлган муносабатни ҳам ислоҳ этиш тарафдори эди.

— Фитратни айримлар атеист деб баҳолашган, шу ҳақда нима дейсиз?

— Абдурауф Фитрат Аллоҳга ишонган ҳолда, кўпгина диний ақида ва бидъатларни ортикча ҳисоблаган. Умуман, унга Шарқ даҳрийлигининг таъсири бўлганини инкор этиш мумкин эмас.

— Бизга маълумки, адибга драматик асарлари кўпроқ шуҳрат келтирган...

— Тўғри, А. Фитрат буюк драматург. Унинг 1917 йилда яратган «Темур сағанаси» драмасида асар қаҳрамони мустабидлик исканжасидан қутулишда мадад сўраб Темур руҳига мурожаат этади. Мустақилликнинг, ўз давлатчилигига эга бўлишнинг соҳибқирон Темур номи боғланиши бежиз эмас.

Фитратнинг «Чин севиш», «Ҳинд ихтилочилари», «Абулфайзхон», «Арслон» каби драмалари бор. Уларнинг ҳар бири ҳақида жуда кўп гапириш мумкин. Биласизми, «Абулфайзхон» улуғ Шекспирнинг «Макбет» фожиаси билан тенглаша оладиган асар. «Абулфайзхон» ўзбек драматургиясининг шоҳ асарларидан.

— Домла, шу ўринда Фитрат драмаларининг, асарларининг қайта нашри ҳақида фикрингизни айтсангиз...

— Фитратнинг анчагина асарлари қайта нашр этилди.

Бу ишда адабиётшунослар Ш. Турдиев, Ҳ. Болтабоев, Ҳ. Қудратуллаев, И. Ғаниев, С. Аҳмедов, С. Зуфаров ва бошқаларнинг хизматлари катта бўляпти. Мен ҳам бир матншунос сифатида ҳамкасбларимизнинг эътиборини бир нарсага қаратишни истардим: Фитратнинг луғавий хазинасида туркий, форсий, арабий сўзлар кўп учрайди. Ҳатто шева элементлари ҳам бор. Унинг асарларини қайта нашрга тайёрлашда буларни ҳисобга олиш керак. Бўлмаса асар мазмунига зарар етказадиган хато ўтиб кетиши мумкин. Бир мисол келтирай: «Абулфайзхон» драмасини Сафо Зуфаров нашрга тайёрлаган Умуман, нашр матншунослик нуқтаи назаридан яхши чиққан. Шундай бўлса-да, айрим сўзлар нотўғри ўқилган, натижада маъносига путур етган. Биринчи пардада Қози Низом билан Мир Вафо тахта (шахмат) ўйнаб тургани тасвирланади. Шунда хон «Ким ютди?» деб сўрайди. Улфат «Мир Вафо қиличсиз ютдилар» деб жавоб берган. Қайта нашрда «ютди» сўзи «утди» деб олинган. Асл нусхасида бу Бухоро шевасига хос қилиб «утди» деб ёзилган: «й» товуши тушиб қолган.

Фитрат асарларини қайта нашр этишда, унинг ҳаёти ва ижодини ўрганишда ишлаётган Ҳамдулла Болтабоев «Адабиёт қоидалари» мажмуасини қайта чоп эттирди. Бу таҳсинга сазовор иш. Лекин китоб ёзилган пайтда, 1921 йил январ ойида бўлиб ўтган тилимло конференсиясининг қарорига асосан «ф» ҳарфи ўрнига «п» ишлатилган. Кейин бу қарорнинг нотўғри бўлгани тан олинган ва у бекор қилинганди. Матншунос буни ҳисобга олиши лозим эди.

— Суҳбатимиз ўз-ўзидан Фитратнинг илмий меросига бориб тақаляпти...

— Фитрат ҳайрон қоларли даражада улкан олимдир. Унинг мумтоз адабиётимизга бағишланган асарларини олайлик. Мумтоз адабиётимиз тарихининг деярли барча сиймолари ҳақида қимматли асарлар ёзган. Фитратнинг «Энг қадимги турк адабиёти» (1927 йилда чиққан) мажмуасида Маҳмуд Кошғарийнинг «Девону луғатит-турк» асари ҳақида адабиётшунослигимизда илк бор фикр билдирилди, ундан намуналар берилди. Олимнинг 1928 йилда «Ўзбек адабиёти намуналари» мажмуаси босилди. Бунда Темур ва темурийлар даври ўзбек адиблари ҳақида маълумот берилиб, уларнинг асарларидан намуналар келтирилган.

Фитрат Аҳмад Яссавий, Алишер Навоий, Муҳаммад Солиҳ, Машраб, Турди сингари адиблар ҳақида мақолалар ёзди. Олим сифатида Фитрат адабиётимиз тарихининг назарий масалаларини ёки сиймоларимиз ҳаёти ва ижодига оид муаммоларини илмий ҳал қилиб бера олган. Машраб тўғрисидаги мақоласида унинг афсонавий эмас, тарихий шахс бўлганини, туғилган ва вафот этган йилларини биринчи бор аниқлаб берган. Машраб ёзган асарлар ҳақида илмий фикрлар билдирган. Фитрат «Навоийнинг форсий шоирлиғи», «Фарҳоду Ширин» деган достон» ҳақида каби мақолаларида Навоий ижодини ўрганиш йўналишларини аниқлаб берди. Турди ижоди тўғрисида айрим хато фикрларни тўғрилади.

Абдурауф Фитрат улкан исломшунос олим бўлган. Унинг Умар Хайём, Мирзо Бедил, Абулқосим Фирдавсий, ислом тарихи, Бухоро амирлари тарихига оид илмий ишлари, мусиқа тарихига оид мақолалари унинг ёркин далилидир. Бундан ташқари, олимнинг «Яссавий мактаби шоирлари», «XVI асрдан сўнгги ўзбек адабиётига умумий қараш» каби мақолалари ўз даврида бўлгани каби, ҳозир ҳам адабиётшунослигимизнинг энг сара асарларидан ҳисобланади. Бу ўринда унинг «Аруз ҳақида» номли монографияси ҳам диққатга сазовордир. Фитратнинг ўзбек ва тожик тилига оид китоблари ҳозир ҳам катта қизиқиш билан ўқилади. Умуман олганда, Абдурауф Фитратнинг илмий мероси унинг ўзи «кичик бир академия» бўлганини кўрсатади.

— Домла, фитратшуносликнинг ҳозирги вазифалари нималардан иборат?

— Энг биринчи вазифа Фитрат асарларини халққа етказиш.Атоқли мутафаккир асарларининг тўлиқ академик нашрини тайёрлаш керак. Унинг ҳаёти ва ижодини мукаммалроқ таҳлил этган илмий тадқиқот асарларини яратиш даври келди. Бу борада ҳар хил қийинчиликларни баҳона қилиб ўтирмайлик. Имкон топилади, фақат кенг жамоатчиликнинг эътиборини тотиш керак. Буюк Фитрат ўзбек халқи маданияти хазинасини ўлмас асарлар билан бойитган. У ҳар қанча эъзоз ва ҳурматга сазовордир.

— Суҳбатингиз учун катта раҳмат.

Б. ПИРНАФАСОВ

●Муборак айёмлар

ҲИЖРИЙ 1417 ЙИЛ КИРДИ

Ислом оламида муҳаррам ойининг 1-кунидан ҳижрий 1417 йил бошланди; бу сана милодий 1996 йил май ойининг 19-кунига —якшанбага тўғри келди. Бутун Ислом дунёсига янги йил муборак бўлсин, деймиз. Ушбу йил Ўзбекистон халқи учун ҳам маънавий ва моддий фаровонлик йили бўлишини Аллоҳ таолодан тилаймиз. Зеро, инсон моддий ва маънавий озуқа билан тетик, моддий ва маънавий либос билан кўркам. Қуръони Каримда айтилганидек, «Энг яхши озуқа Аллоҳдан қўрқишдир!» («Бақара». 197-оятдан). Ва ҳадиси шарифда айтилганидек, «Энг яхши либос тақво либосидир».

Дунё озуқаси кишини ибодатга қувватлантирса, Аллоҳдан қўрқув озуқаси охират неъматларига эриштиради. Дунё либоси инсоннинг баданини, аврат — уят жойларини беркитса, тақво либос охират азоби ва шармандалигидан сақлайди. Эл-юрт аҳлига ана шу Аллоҳдан қўрқиш озуқасини ва тақво либосини тилаймиз, зеро булар маънавий юксаклик омилларидир.

Яқин-яқингача ҳижрий йил нима эканини билмас эдик, аниқроғи аждодларимиз билган нарсани унутаёзган эдик. Истиқлол шарофати ила тарихимизнинг теран қатламларидан, яширин илдизларидан хабар топдик, миллий қадриятларни тиклаш — миллий тикланиш йўлига кирдик. Ҳижрий йил тарихи ва сабабларини эслаб ўтмоқ хайрлидир. Маълумки, ҳижрий йил ҳисобига ҳазрати пайғамбаримиз саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг Макка шаҳридан Мадина шаҳрига ҳижрат қилишлари — кўчишлари асос қилиб олинган. Аммо бунда ҳикмат кўп.

Ҳазрати Умар халифалиги даврида Яман ҳокими Абимусо Ашъарий бундоқ мазмунда хат ёзди: «Сизнинг тарафингиздан менга келган мактубларнинг қай вақтда ёзилгани маълум эмас. Агар кейинги гал мактуб йўлласалар, унинг тарихини қайд этсалар...» Шунда иккинчи халифа — ҳазрати Умар пайғамбаримиз алайҳиссаломнинг асҳобини саҳобаларини йиғиб, тарихни белгилаш борасида машварат қилди. Айримлар, йил бошини — тарих биносини ҳазрати пайғамбаримизнинг вафот вақтларидан бошласак, чунки бу буюк воқеадир, дейишди. Халифа буни маъқулламади. «Бул амрдан, ул ҳазрат саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи ва салламнинг вафотларини эслаш сабабидан менга ҳар лаҳза янги ғам вужудга келгай», деди. Баъзилар эса, бу иш асосини ул мавжудот сарварининг юборилиш — элчилик, пайғамбарлик тарихидан олсак, дедилар. Бу маънани ҳам маъқулламадилар. «Бундан зиёда андуҳ ва алам тортгайман, чунки ўша вақтда мен залолатга (адашувга) гирифтор эдим. Ҳар қачон ўзимнинг куфрим тарихи ёдимга тушса, қайғу исканжасида қолгайман», деди Халифа.

Сўнг ечиб бўлмайдиган бу чигилни битик қилиб, Ҳазрати Алига жўнатдилар. У киши ҳижратга ишора қилдилар. Ҳазрати Алининг ишорати билан тарих мабдаъини (асосини) ҳижратдан олдилар. Чунки ҳижрат Ислом зафари нусрати ва қувватининг ибтидоси бўлиб, ўша вақтдан бошлаб Ислом олами кундан-кунга тараққий эта бошлаган эди.

Ҳазрати пайғамбаримиз алайҳиссалом куффор азоби, зулму тажоввузлари сабабли сафар ойининг 27-куни Маккаи мукаррамадан чиқиб, уч кун ғорда қолиб, робиъулаввал ойининг бошида ғордан чиқиб, шу ойнинг 12-куни Мадинаи мунавварага кирдилар. Демак, ҳижрий сананинг тажвизи ҳижратдан 17 йил ўтгандан кейин, яъни ҳижрий 17-йилда белгиланди. Бунгача арабда янги йилни муҳаррам ойидан бошламоқ урф эди, аммо муҳаррам уруш, одам ўлдириш, ёмон ишлар қилиш ҳаром қилинган ойлардан бўлгани учун, Исломнинг сулҳ ва тинчлик дини эканига ишора қилган ҳолда, йилбошини муҳаррам ойидан олдилар.

Ҳижрат Исломиятнинг нусрат йўлига ўтиш босқичидир. Унда Исломиятнинг Макка шаҳридан бошқа жойларда ёйилиш ҳикмати ҳам бор. Зеро, ҳижратдан мурод фақат жонни қутқариш эмас, балки иймонни қутқариш ва Аллоҳ йўлида фаолият кўрсатишдир. Қуръони Каримда марҳамат қилинадики, «Иймон келтирган, (ватанларидан) ҳижрат қилган ва Аллоҳ йўлида курашган зотлар — ана ўшалар Аллоҳнинг раҳматидан умидвордирлар». («Бақара» сураси, 112-оятдан).

Айримларга «дин» деган сўз ҳамон ёқмайди. Ҳолбуки, динда айб йўқ, айб уни хунук қилиб кўрсатган кимсалардадир. Айримлар «Ислом» сўзини беганмайди, ҳолбуки, айб Исломда эмас, айб бизнинг қандай мусулмонлигимизда — яъни, мусулмонликни чиройли эплай олмаётганимиздадир.

Дин поклик эканини, илмга асосланган эътиқод эканини, сулҳ эканини биламиз, аммо дин чиройли ахлоқ ҳамдир! Бир одам тўрт марта тўрт томондан келиб, «Эй Аллоҳнинг Расули! Дин нима?» — деб сўради. Ҳазрати пайғамбаримиз алайҳиссалом уч мартасига: дин «Чиройли ахлоқдир!» деб жавоб бердилар. Тўртинчи гал эса, дин «Ғазабланмасликдир. Тушундингизми?» — дедилар.

Мусулмоннинг фақат намози, рўзаси, закоти, ҳажи эмас, балки бутун фаолияти ибодат ҳолига келмоғи лозим. Ҳатто сукути ва уйқуси ҳам.

Пайғамбаримиз алайҳиссалом марҳамат қилдилар:

— Аллоҳ Исломни ўзига хос дин қилди. Сизнинг динингизга жўмардлик ва чиройли ахлоқдан бошқаси ярашмайди... Кўзингизни очинг. Динингизни шу икки ҳислат билан гўзаллаштиринг.

Чиройли ахлоқ Аллоҳнинг энг буюк неъматидир.

Қуръони Каримда, ўз ишини ўзи ўзгартирмайдиган (тузатмайдиган) халқнинг (қавмнинг, миллатнинг) ишини Аллоҳ таоло ўзгартирмаслиги таъкидланган. Ўз ишини ўзгартирмоқ — ўз-ўзини тузатмоқ иймонга келмоқ, амалга келмоқ, ахлоқни такомилга етказмоқдир. Азиз юртдошларимизни ҳижрий 1417 йил билан яна бир марта чин қалбдан муборакбод этиб, ўз-ўзини тузатмоқ саодатини тилаймиз. Зеро, ўз ишини, ўз-ўзини тузатишга ҳаракат қилаётган миллат, халқ Аллоҳнинг ёрдамини олишга ҳақлидир, шунга муносибдир.

Мирзо КЕНЖАБЕК

Катта бўлгим келяпти тезроқ...

НАМАНГАН ПАРТИЯ ТАШКИЛОТИНИНГ ПЛЕНУМИ

Яқинда Ўзбекистон Миллий тикланиш демократик партияси Наманган вилояти ташкилотининг II пленуми бўлиб ўтди. Пленум ишида партия Марказий ҳайъати раиси, Ўзбекистон Фанлар академиясининг академиги, Олий Мажлис депутати Азизхон Қаюмов, Марказий ҳайъат раиси ўринбосари фалсафа фанлари доктори, профессор Тошпўлат Тошлонов, Наманган вилояти ҳокимининг биринчи ўринбосари О. Бозоров, Ўзбекистон Миллий тикланиш демократик партияси Наманган вилояти ташкилотининг туман, шаҳар, партия ташкилотлар раислари, вилоятдаги ташкилотлар ва сиёсий партиялар вакиллари, матбуот ходимлари қатнашдилар. Пленумда Наманган вилояти партия ташкилотининг раиси, филология фанлари доктори, профессор Исматилло Абдуллаев «Вилоятда миллий қадриятларни тиклаш, аҳолининг маънавий ва маданий савиясини бойитишда Миллий тикланиш демократик партияси вилоят Кенгаши аъзолари олдида турган вазифалар ҳақида» маъруза қилди. Кун тартибига қўйилган маъруза бўйича Наманган шаҳридаги иқтидорли болалар литсейи директори Муҳаммаджон Раҳматиллаев, Учқўрғон шаҳар ЗАГС бўлими мудираси Маҳпиратхон Исоқова, «Наманган ҳақиқати» газетасининг муҳаррири Фарҳод Йўлчиев, вилоят телерадио компаниясининг раиси ўринбосари Эрмамат Нурматов, Наманган шаҳридаги «Зиёли» талабаларни овқатлантириш кичик корхонасининг директори Фахриддин Шарипов, Наманган шаҳар «Мерос» миллий маркази директори Аҳмаджон Убайдуллаевлар сўзга чиқдилар. Вилоят ҳокимининг биринчи муовини Олимжон Бозоров вилоятдаги жамоат ва сиёсий ташкилотларнинг фаолияти ҳақида гапирди. Пленумда Ўзбекистон Миллий тикланиш демократик партияси Марказий ҳайъати раиси Азизхон Қаюмов сўзга чиқди.

Вилоят партия ташкилотининг пленуми муҳокама этилган масала юзасидан тегишли қарор қабул қилди. Пленумда ташкилий масала ҳам кўриб чиқилди. Вилоят партия ташкилотининг таъсис конференсиясидан кейин тузилган туман, шаҳар партия ташкилотлари фаолларини: Поп тумани партия ташкилоти ҳайъатининг раиси Озодахон Раҳимова, Тўрақўрғон тумани партия ташкилоти ҳайъатининг раиси М. Мирсаидов, Норин тумани партия ташкилотининг ҳайъати раиси Тоҳиржон Азимов, Чортоқ тумани партия ташкилоти ҳайъатининг раиси Абдуллажон Ҳусниевни вилоят партия ташкилотининг ҳайъати аъзолигига сайладилар. Янгиқўрғон партия ташкилотининг ҳайъати раиси Мусахон Файзиддинов ва Наманган шаҳар партия ташкилотининг ҳайъати раиси Абдуллажон Ҳусниевлар вилоят партия ташкилоти Раёсати аъзолигига сайландилар.

«МТ» чопари

●«МТ»: воқеалар, хабарлар

ХАРИДОР ҲАМИША ҲАҚ

Бу шиор бундан ўн-ўн беш йил муқаддам, яхши маҳсулотлар енг ичида таниш-билишларга узатиб юбориладиган пайтларда ҳам, сўнгроқ, дўконлар пештахталари бўм-бўш пайтларда ҳам кун тартибидан тушмасди.

Бироқ энди кириб бораётганимиз бозор иқтисоди бу шиор шунчаки баландпарвоз гап эмас, даврнинг ҳақиқий талаби эканлигини кўрсатмоқда. Харидор тушунчаси ҳам кенгайди. У энди истеъмолчи. Демак, истеъмолчи ҳамиша ҳақ. Фақат... қонун у томонда бўлса бас. Зеро, ҳуқуқий-демократик жамиятнинг асосида қонун ва фақат қонун ётади ахир.

Ўтган ҳафта матбуотда Ўзбекистон Республикасининг «Истеъмолчиларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш тўғрисида»ги Қонуни эълон қилинди. Ниҳоят, Олий Мажлисимизда қабул қилинган бу қонун кучга кирди. Маълумки, унда «истеъмолчи», «ишлаб чиқарувчи», «ижрочи», «хизмат муддати», «касса чеки» сингари бир қатор тушунчаларга ҳуқуқий изоҳ берилган. Шу билан бир қаторда ҳаётимизга энди «Маънавий зарар учун ҳақ тўлаш» тушунчаси ҳам кириб келди. Ҳолбуки, амалиётимизда кам қўлланилаётганлиги боис, бу атама бизга мубҳамроқ туюларди. Билганимиз, собиқ Шўролар юртидан борган айрим учар сайёҳлар Американинг муҳташам супермаркетларида атай йиқилиб тушиб, ўзларини қаттиқ жароҳатлангандай кўрсатганлари ҳолда дўкон эгаларидан катта миқдорда «маънавий зарар» тўлови талаб қилишлари эди.

Хуллас, қонун энди маҳсулотларнию хизмат турларини «чертиб-чертиб» танлай бошлашга ўтган истеъмолчига бир олам ҳуқуқлар берди, ижрочию ишлаб чиқарувчи зиммасига бир олам масъулият юклади. Бунинг бари яхши, албатта. Тўғри, ҳозирча дўконларда касса чекини олишга шошилаётган харидорлар учрамаяпти ҳисоб. Аммо ушбу қонуний кўникма ҳам аста-секин турмуш тарзимиздан мустаҳкам ўрин оладиган кунлар узоқ эмас, шекилли...

НАВБАТ — ТРИЛОГИЯГА

Кўҳна Самарқанддаги ҳазрат Навоий номидаги дорилфунун талабаси бутун бошли рўмон битгани хусусида хабар бергандик, ёдингиздадир. Куни кеча ушбу билим даргоҳидан яна бир хушхабар олдик. Унда янги «Дорилфунун тараққиёт жамғармаси» ташкил этилибди. Жамғарманинг фаолият доираси ҳам анчагина кенг экан: қадриятларни тарғиб қилишдан тортиб хайрия ишларигача. Энг асосийси — жамғарма дорилфунун ёшларини ҳар томонлама қўллаб-қувватлашдек эзгу ният оқибатида юзага келибди.

Афсуски, жамғарма ҳомийлари, унинг Низом жамғармаси хусусида ҳозирча батафсил маълумот ололмадик. Аммо бир нарсага иймонимиз комил: навбатдаги ғамхўрликдан руҳланиб кетган талабалардан биронтаси энди бир йўла трилогия ёзиб юборса ажаб эмас...

Г. МУРОДАЛИЕВА

Профессор

Лазиз ҚАЮМОВ:

БИРГА ЎҚИГАН ЭДИК...

Бугун республикамиз миқёсида ажойиб шоира Саида Зуннунованинг 70 йиллиги кенг нишонланмоқда. Шу баҳонада «МТ» мухбири таниқли олим Лазизхон Қаюмов билан учрашиб, устознинг С. Зуннунова ҳақидаги хотираларини ёзиб олди.

— Домла, Саида опа билан бир курсда таҳсил олган экансиз. Ўша талабалик йиллари ҳақида икки оғиз гапириб берсангиз.

— Саида Зуннунова мана шу филология факултетига (у вақтларда ТошДУ эмас САДУ дейиларди), 1947 йил 1 сентябрда талаба бўлиб кириб келган. Мен ҳам ўша йили, ўша кунда шу факултетга ўқишга кирганман. Аммо Саида опам биздан каттароқ эдилар, таниқлироқ эдилар. Ўзлари бизга худди опадек меҳрибонлик қилардилар. Беш йил дорилфунун даргоҳида бирга таълим олганмиз. Саида опам ўқишга келганларида Андижонда шеърлари, мақолалари чиққан, шеърлари қўшиқларга айланган, номлари анчагина танилган шоира эдилар. У кишининг номларини эшитганда, сиз кимсиз? — деб сўрашнинг ҳожати йўқ эди, чунки исмлари радиода тез-тез эшитилиб турарди.

Биз эса, ёш адабиёт мухлислари ўша вақтда ёзувчи ва шоирларнинг ижодларига ихлос қўйиб, катта-кичик асарларини ўқиб, ўзимизни адабиёт хизматига тайёрлаб юрар эдик. Ҳозирги Амир Темур ҳиёбонидаги иккита эски бино — эски университет бинолари эди. Шуларнинг чап томонидаги бино машҳур гимназия бўлган, Фурқат ўқиган гимназия, кейинчалик у шеърларида ўша бинони тилга олган. Ана ўша бино ҳам факултетимиз ва ҳам ётоғимиз эди.

1947 йил уруш энди тамом бўлган, ҳаёт оғир, талабалар ҳаёти ундан ҳам оғир эди. Шунинг учун катта бир аудиторияда каравотлар турарди. Ўнг томонида йигитлар, чап томонида қизлар ётарди. Ўртадан катта йўлак ўтарди. Учинчи қаватга дарсга чиқардик. Ётоқда қўнғироқ овози эшитилиб турарди. Мени ёдимда қолгани шуки, радиода эрталаб саккизда бериладиган концертда Саида опамнинг «Андижонга бир учи бўлганда ҳайдар кокилинг» деб тугалланадиган шеърини қўшиқ қилиб айтишарди. Шу куй давомида биз учинчи қаватга чопиб чиқар эдик, ашуланинг муаллифи ҳам ёнимизда бўлар эдилар. Беш йил ўқиш муддатида Саида опам билимини пухталаб, фақат аълога ўқиганлар. Фанларни жиддий ўқир ва чуқур ўзлаштирардилар. Биз эса, 17—18 яшар йигитчалар, ақлимизнинг чўмичига сиққанича билим олар эдик. Саида опамга ўхшаган бамаъни одамлар атрофимизда бўлганлиги бизга қаттиқ таъсир кўрсатарди. Улардан доим тўғри маслаҳатлар олиш мумкин эди. У вақтларда шеър ёзмайдиган одамнинг ўзи йўқ эди. Мен ҳам бундан мустасно эмасман. Ёзган шеърларимни опам кўрганларида «Уйғунга ўхшаб ёзар экансиз», деб, у ер-бу ерларини тўғрилаб берган жойлари ҳам бўлган. Мендан ташқари бошқа курсдошларим ҳам у кишининг кўп яхши ижодий маслаҳатларидан баҳраманд бўлганлар. Лекин беш йил ўқишимиз ҳозирги талабаларга ўхшаб ўйин-кулги билан ўтгани йўқ. Ҳаётий қийинчиликлар билан биргаликда даврнинг қийинчиликларини жуда эрта синашга тўғри келди. 50 йилларда ғоявийлик ҳақидаги гаплар авж олган пайтда, адабиётда сиёсий алғов-далғовликлар жуда кўп бўлган. Биз-ку ёш эдик, катта тўлқиндан сал четроқда эдик, бизга фақат шабадалари келарди. Саида опам шу тўлқинлар гирдобининг қоқ ўртасида бўлган вақтлари ҳам бўлган. Эсимда йўқ, иккинчи курсмидик, учинчи курсмидик, пахтага кетган пайтимизда у кишининг Саид Аҳмад ака билан тўйлари бўлган. Саид Аҳмад акам ҳам танилган ёзувчи эдилар. Биз ана шундай одамларнинг оиласи билан яқиндан таниш бўлганимиздан жуда хурсанд бўлганмиз. Афсуским, кўп ўтмай Саид Аҳмад акам сиёсий репрессияга учрадилар ва Саида опам ҳаётида жуда оғир кунлар бошланди. Бу оғир кунларнинг тафсилоти билан ҳозирги кунда ўқувчи озми-кўпми таниш. У воқеалар — тарихнинг мудҳиш кунлари. Шу азоблар ёш аёлнинг бошидан қандай ўтганлигини кўрган тирик гувоҳлардан биттасиман. Масалан, партия аъзоси бўлганлиги учун партия мажлисида тазйиқ-таъқибга учраган. Унга миллатчининг хотинисан дейишарди, нима учун уни фош қилмадинг дейишарди... Саида опам бутун оғирчиликларни бўйнига олиб, ҳаммасига бардош бериб, яқинларига гап теккизмай, оилани маҳкам ушлаб, эрига содиқ қолиб хўп ирода кўрсатган аёл. Ичимизда энг талантли толиба Саида опамга университетни битирганимизда «Гулхан» журналига адабий ходимликни тавсия этишган. «Гулхан» журналида тўхтовсиз таъқибларга қарамай, камтарона ойликка чидаб ишладилар. Мени ҳам ижод қилишга тортиб, «Гулхан»га ёзиб туринг», дер эдилар. Бир куни Белорус журналида чиққан иккита эртакни бериб юборибдилар, «шуни болалар учун таржима қилиб беринг», деб. Мен бу гапларни Саида опамнинг ўшандай оғир вазиятда ҳам ёшларга ғамхўрлик кўрсатадиган, одамларни жиддий ижодий ишга тортиш ниятида ҳаракат қиладиган одам эканини англатиш учун эсга оляпман.

Худога шукрки, кейинроқ булутлар тарқади, Саид Аҳмад акам оқланиб келдилар ва улар жуда ҳам яхши ҳаёт ва ижод йўлларини давом эттирдилар. Бу вақтларга келиб мен «Ўзбекистон маданияти» газетасида муҳаррир бўлиб ишлар эдим. Опам газетанинг фаол муаллифи эдилар. Жуда кўп шеърлари билан саҳифаларимизда чиқиб турар эдилар. Газета чиққан куни менинг юрагим така-пука бўлиб турарди. У пайтлар дўсту-душман, узоқ-яқин ҳаммаси ким оқ кўзойнак билан, ким қора кўзойнак билан бу газетани ўқирди. Саида опамнинг айрим шеърлари учун сўкиш эшитган, ҳайфсан, танбеҳ олган кунларим ҳам бўлган. Лекин муҳаррирнинг ҳаёти ўзи шу. Шу нарсага чидай оладиган одамгина муҳаррир бўлишга қодир. 19 йил ана шундай шароитда адабиёт газетасини чиқарганмиз.

Шу ўринда бир нарсани айтиб ўтмоқчи эдим. Саида опам бир сўзлик, ниҳоятда принсипиал шоира эди. У киши шеърларининг устидан ишлашларини, айрим жойларини олиб ташлашларини ёмон кўрардилар ва шу ҳоллар учрамаслиги учун ўзлари назорат қилиб турардилар. Шу боис Саида опамнинг шеърлари таҳрирсиз босилиб чиқарди. Биринчи шеърий китоблари чиққанда ҳали талаба эдилар. Китоб «Қизингиз ёзди» деб аталган эди. Сарлавҳасини Ғафур Ғулом қўйиб берган эдилар. Ғафур Ғулом, Собир Абдулло, Абдулла Қаҳҳор каби катта устозлар ҳам Саида опамнинг ижодлари билан таниш эдилар. Доим ижодий ишларини кузатиб борар, яхши ишлари билан табриклаб турар эдилар.

Саида опам ва Саид Аҳмадга зўр меҳнатлари боис яхши кунлар ҳам насиб этди. Катта-катта китоблари чиқди, асарлари саҳналарда қўйилди.

Нокамтарлик бўлиб туюлмасину, ёзувчилар уюшмаси залида Саида опам ижодига бағишланган кечада мен сўзга чиқиб шундай деган эдим: «Ўзбекнинг тарихида шоиралар жуда ҳам кўп бўлган эмас, шулардан биттаси андижонлик Раҳмонқул мингбошининг қизлари Нодира бўлса, иккинчиси эса, андижонлик Раҳмонқул Минг бошининг эмас оддий ўзбек зиёлиси Зуннуновнинг қизлари Саида Зуннунова бўлади. Мана шундай талант туфайли бора-бора бу киши ҳам Нодиралар қаторига қўшилмоқда».

Мен ўйлайманки, Саида Зуннунова ўзбек аёли тақдирини ўзининг ижодида яхши кўрсатиб бера билган улкан ижодкорлардан биттасидир. У ўз шеърларида шундай лирик қаҳрамон яратганки, унда ўзбек идеали қанақа бўлиши кераклигини баён этган. Бугунги истиқлол даврида биз миллий характерни излаётган эканмиз, уни осмондан эмас, ана шу шеърларнинг ичидан излашимиз керак. Шеърларида поклик, ростлик куйлаганлиги учун давр ўзгаргани билан шеър моҳияти ўзгармайди. Инсоннинг аҳлоқи ҳам худди шундай, туб моҳияти бир.

Саида Зуннунованинг ҳаётий фалсафаси кучли эди. Бу ҳаётий фалсафа олтмишинчи йилларда «Гулхан» журналида чиққан «Сўқмоқлар» деган қиссасида яхши ифодаланган. Ёзувчи шу қиссаси учун қаттиқ танқидга учраган. Бир куни у кишини трамвайда кўриб қолиб «опа, қалайсиз», десам, улар «вой, Лазизхон, «Сўқмоқлар» бошларимга «Тўқмоқлар» бўлиб тегди», дедилар. Аслида қиссада ҳеч бир ёмон гап йўқ эди.

Газетамизда опамнинг «Кўчалар чароғон» деган ҳикоялари чиққан. Шаҳсга сиғинишнинг оқибатлари йўқолиб, янги ёқимли шабадалар келиб, адолат тиклана бошлаганида, қувониб шу ҳикояни ёзганлар ва рамзий қилиб, «Кўчалар чароғон» деб ном қўйганлар.

Саида Зуннунова ижоди жуда бой, у ўзбек адабиётини безайдиган, бойитадиган, обрўсини оширадиган ижод, адибимиз ҳақида, унинг ёшларга меҳрибонлиги ҳақида жуда кўп гаплар айтишим мумкин. Талабалик йилларимни кўп эслайман. Суратларни кавлайман. Ана ўша суратларда ёнимда андижонча кийинган оддий, лекин ўта матонатли ўзбек аёли Саида Зуннунова сиймоси туради. Саида опамнинг кузда пишадиган гилослари бор эди. Шу гилос атрофида ажойиб оилавий суҳбатлар қурар эдик. Қисқаси, у кишининг ўчмас излари серқирра ижоди қалбимизда абадий сақланиб қолган. Укажон, шундай азиз инсонни эслаб ёнимизга келганингиз учун катта раҳмат...

— Ўқувчиларимиз билан ажойиб инсон ҳақидаги хотираларингизни ўртоқлашганингиздан миннатдормиз. Доимо соғ бўлинг, домла!

Ҳусниддин ҚУТБИДДИНОВ тайёрлади

«Ёш куч» меҳмонимиз

«Ёш куч» нинг янги сони босмадан чиқди. Бу йил журналнинг қиёфаси бутунлай ўзгарди, у ўз саҳифаларини янгича талқин этиш, уларга бирор янгилик олиб кириш, кўзга, кўнгилга жозибали бир нима тортиқ этиш пайида бўляпти. Бир сўз билан айтганда ҳар томонлама изланяпти.

Журнал фан-техника ютуқларини тарғиб этяпти, ишқий ва оилавий муаммоларни таҳлил этувчи қизиқарли мақолалар, эстрада, театр-кино ва тасвирий санъатга, адабиёт, фалсафа, эстетика ва одоб-ахлоққа бағишланган материаллар ёритяпти. Уларнинг барчасида миллий тафаккур ва маданий жараёнда содир бўлаётган шаклланишларнинг рангин манзаралари намоён бўлаяпти. Ёшларнинг ҳаётга, жамиятга ва дунёвий воқеаларга бўлган муносабатлари очиляпти. Замонавий журналнинг умумий йўналиши ва руҳи мана шулар билан белгиланмоқда. Шуларни эътиборга олиб, «МТ» мухлисларига «Ёш куч» журналининг шу йилги 2-сони саҳифаларида ёритилган айрим намуналарни ҳавола этамиз.

МИЛЛИЙ МАФКУРА

Зиммамизда халқимиз маънавиятини юксалтириш, келажакда ҳақиқий зиёлилар авлодини тарбиялаш, қолаверса, буюк давлат қуриш вазифаси турибди. Буни ҳудудий, сиёсий мустақиллигимиздан сўнг маънавий мустақиллик сари қўяётган қадамларимиз ҳам тақозо этмоқда. Биз миллий мафкура дея атаётган ушбу эзгу ҳаракат боғчадан дорилфунунгача, фан ва адабиётдан ҳарбий санъатгача бўлган соҳаларда акс-садо бермоғи лозим. Табиийки, миллий мафкура илмий, адабий, маърифий заҳиралар ҳисобига шаклланади.

Ва бу биз орзусида бўлган, ҳаракатида бўлган тараққиётимиз суръатларини ҳам белгилайди.

Бу дегани нафақат ўзимизники, балки дунё халқларининг энг сара илмий, бадиий адабиётларини, умуман инсониятнинг бугунга қадар тўплаган тафаккур хазинасини ўзлаштиришимиз, яъни ўз тилимизга ўгириб озиқланишимиз демакдир.

Тарихга, ўн икки аср ортга назар ташлайлик. Халифаликни уммавийлар бошқарган йиллар ислом олами учун ҳар томонлама инқироз даври бўлди. Бу маънавий инқироздан чиқишда эса, IX асрда ал-Маъмун, Хорун ар-Рашид каби халифалар ҳомийлигида кенг йўлга қўйилган таржимачилик ҳаракати ёки «Байт ул-ҳикма» муҳим рол ўйнади. Айнан шу ҳаракат XI-XII асрларда мусулмон мамлакатларида рўй берган Уйғониш даври, навбатдаги тараққиёт босқичининг тамал тоши бўлди. Ўрта асрларда таржимачилик Фарангистонга кўчди ва Фаранг Уйғониш даврига, Оврўпо Ренессансига асос бўлиб хизмат қилди. Умуман, бугун тараққиётда пешқадам бўлган қайси мамлакатни олиб кўрмайлик. Америқо, Япония деймизми, Туркия, Русиями, фаолиятлари бошида таржимачиликка катта эътибор берганликларини , ишни бошқа маданиятларни ўрганишдан бошлашганини кўришимиз мумкин.

Шундай экан, муболағасиз, таржимачилик тараққиёт гаровидир. Биз эса йўл бошидамиз. Шу нуқтаи назардан халқимизнинг атоқли таржимонларига қуйидаги саволлар билан мурожаат этдик:

1. Сиз жаҳон адабиётидан зудлик билан ўзбек тилига таржима қилиш лозим деб билган 5 та асарни санасангиз.

2. Таржимачиликни кенг йўлга қўйиш учун айни вақтда нималар қилмоқ керак, деб ўйлайсиз?

3. Ҳозир қайси асар таржимаси устида ишлаяпсиз?

Иброҳим ҒАФУРОВ

«Ёш куч» компютеридаги маълумотлар:

1937 йилда Тошкентда туғилган. Ёзувчи, адабиётшунос олим, таржимон, Хемингуэйнинг «Чол ва денгиз», «Алвидо қурол» Мопассаннинг «Азизим», Достоевскийнинг «Жиноят ва жазо», «Телба», «Қиморбоз», Айтматовнинг «Қиёмат», Распутиннинг «Ёнғин» рўмонларини, Фолкнер, Солженитсин асарларини, «Панчатантра»ни ўзбек тилига таржима қилган.

1. Хорхе Луис Борхес,
2. Хулио Кортасар,
3. Ортега де Гассет,
4. Карл Ясперс,
5. Ибн Арабий асарларини.

2. Таржимачиликнинг косибчиликка айланиб қолиши қўрқулик.

Таржимачилик юксак маърифий шароит бўлгандагина равнақ топади. Шунинг учун мен ҳақиқий моҳир, иши ва ҳунарининг жафокаши ва фидокори бўлган таржимонларга маърифатпарвар деб қараган бўлардим. Таржимачилик ишларини фақат нашриётларгина рағбатлантира оладилар. Ҳозирда турли шароитлар сабаб бўлиб, моҳир таржимонлар таржималарга ундалаётгани ва рағбатлантирилаётгани йўқ. Жаҳон фалсафаси, сотсиологияси, бадиий адабиёти, санъатидан фақат таржимонлар воситасидагина етарли даражада хабардор бўлиб туриш мумкин. Ҳозирда Ўзбекистонга «Иностранная литература»га ўхшаган, шу хилдаги бир қалин журнал, нашр жуда ҳам зарур бўлиб турибди. Зудлик билан қилинадиган ишлардан бири — шундай журнални ташкил этиш ва нашр эта бошлаш.

3. Нитшенинг «Зардўшт таваллоси» асарини тугалласам деган орзуйим бор. Ким билсин, вақт яна нимани тақозо қилади...

Нажмиддин КОМИЛОВ

«Ёш куч» компютеридаги маълумотлар:

1939 йилда туғилган. Адабиётшунос олим, таржимон. Таржима назарияси, хусусан, «Хоразм таржима мактаби» мавзуида тадқиқотлар олиб борган. Филология фанлари доктори, профессор.

Атторнинг «Илоҳийнома», Кошифийнинг «Футувватнома», Азизиддин Насафийнинг «Зубдат ул-ҳақойиқ», Баҳоуддин Валаднинг «Маориф» асарлари каби тасаввуфга оид манбаларни ўзбеклаштирган.

1. Авесто,
2. Румийнинг «Маснавий маънавий» асари,
3. Азизиддин Насафийнинг «Комил инсон» асари,
4. Ф. Кафка ҳикоялари,
5. Э. Фромнинг «Инсоний кайфиятлар» асари.

2. Ўзбек тилида чоп этиш ишини яхшилаш, китоб тарғиботини кучайтириш, умумий маданий-маънавий савияни кўтариш керак.

3. Мирзо Бедилнинг «Нукат» асарини таржима қилишга киришдим.

Озод ШАРАФИДДИНОВ

«Ёш куч» компютеридаги маълумотлар:

1929 йилда туғилган. Адабиётшунос, таржимон. Филология фанлари номзоди, профессор.

Белинский, Добролюбов, Горкий, Г. О. Ломидзе, Ю. Андреев, Э. Казакевич, В. Катаев, С. Ф. Албанов асарларини таржима қилган. Унинг таржималари орасида Хожа Аҳмад Аббоснинг «Ҳиндистон фарзандлари», П. Мерименинг «Варфоломей туни», В. Канивеснинг «Ульяновлар», Қави Нажмийнинг «Баҳор еллари», Нуриллиннинг «Абдулла Тўқай» романлари ажралиб туради.

1. Айтматов «Кассандра тамғаси « романи,
2. Пастернакнинг «Доктор Живаго» асари,
3. Солженитсиннинг «Гулаг ороллари силсиласи» асари,
4. Гарсиа Маркеснинг «Ҳазратнинг кузи» асари,
5. И. Буничнинг «Партиянинг олтинлари» асари.

2. Жаҳон адабиётининг энг яхши асарларини ўзбек тилига таржима қилиш давлат аҳамиятига молик муҳим ишдир. Президентимиз Ислом Каримов янги жамият қуриш вазифалари тўғрисида гапирганда янгича маънавиятни барпо этиш зарурлигини қайта-қайта таъкидладилар. Дарҳақиқат, ҳар қандай жамиятнинг мустаҳкамлигини ва умрбоқийлигини таъминлайдиган асосий нарса унинг маънавияти, руҳий юксаклиги, энг покиза инсоний қадриятларга таянишидир. Фақат ўзимиздаги беш-олтита паст-баланд асарларга таяниб маънавият юксакликларига кўтарилиб бўлмайди. Шу пайтга қадар дунёда ҳеч қандай халқ ўз миллий қобиғига ўралиб олиб, руҳият чўққиларини забт этган эмас. Биламан, ҳозир бозор иқтисодиётига ўтяпмиз, яъни китоб нашр этишга, таржима асарларини нашр этишга пул чиқарадиган азаматлар борган сари камайиб кетяпти. Ўзинг учун ўл етим, деган ақида устивор бўлиб бормоқда, шунинг учун ҳам таржима масалаларини давлат ўз қўлига олмаса бўлмайди. Менимча, муҳтарам Президентимиз қошида етук мутахассислардан ташкил топган таржима марказини тузмоқ керак. Бундай марказ Ёзувчилар уюшмасида бор-ку, дейишлари мумкин. Тўғри, бор, лекин у уюшманинг ўзи рамақижон бўлиб ётипти, ҳозир бемалол нафас олишга ҳам чоғи келмаяпти. Агар бу марказ давлат ихтиёрида тузилса эди, у таржима соҳасида узоқ муддатга мўлжалланган режалар тузиб чиқар, ҳамда уни аста-секин амалга оширарди.

Бундан ташқари ўзбек тилида «Хорижий адабиёт» ёхуд «Олам» деган журнал нашр этиш керак. Унда жаҳон адабиётининг бугунги ҳаёти ёритилиши ва энг яхши асарлар таржимаси эълон қилиниши мақсадга мувофиқ бўларди. Таржима маркази ҳам, журнал ҳам анча-мунча сарф-харажат талаб қилса-да, ундан келадиган маънавий фойда ҳам чакана бўлмасди.

3. Шу кунларда менинг бир қатор таржималарим нашр бўлишини кутиб ётипти. Булар: А. Рибаковнинг «Арбат болалари» романи, машҳур инглиз ёзувчиси Луи Коллинзнинг «Ойтош» романи, инглиз шарқшуноси Водсвортнинг «Мусулмон сулолалари» китоби ва «Сталин маъшуқасининг дил изҳори» деган асардир. «Мусулмон сулолалари» маълумотнома характеридаги асар бўлиб, унда мусулмон дунёсининг биринчи қадамларидан XX

аср 70-йилларигача ўтган ҳамма сулолаларнинг рўйхатлари ва саналари берилган. Бу китоб нафақат мутахассислар учун, балки мусулмон тарихига қизиқадиган ҳар бир одам учун жуда зарурдир. «Сталин маъшуқасининг дил изҳори» эса машҳур хонанда В. А. Давидова тилидан ёзилган бўлиб, унда собиқ совет доҳийларининг интим ҳаёти тўғрисида жуда кўп биз билмаган маълумотлар берилади. Бу маълумотлар Сталин ва унинг теварагидагиларнинг ҳақиқий қиёфасини тўлароқ тасаввур қилишга ёрдам беради.

Ҳозир Ортега де Гассет, Алберт Камю, Шопенгауэр каби файласуфларнинг айрим асарлари таржимаси устида ишлаяпман.

МУҲАББАТ ҲАҚИДАГИ ҚАДИМИЙ КИТОБ

Ҳинд шифокори Малланага Ваисяяна III асрнинг иккинчи ярмида ёзган «Камасутра» асари инсоният тарихида биринчилардан бўлиб яратилган ва оила қуриш санъатию ҳикматига бағишланган, ҳамда ҳозирга қадар сақланиб қолган энг машҳур асар. Унда келин танлаш, у билан яқинлик қилиш чоғида эркалаш, эъзозлаш каби кўплаб ҳолатлар кўрсатилган. Шунингдек, рафиқалар учун эрнинг кўнглини олиш, ровиш қилиш, эркаланиш, ўзидан совутиб юбормаслик ҳикматлари батафсил ёритилган. Шундай қилиб, муҳаббатнинг адоқсиз оромига бағишланган асардан бир мисқол ҳавола қилинмоқда.

Эркак киши учун юз йил яшаш имкони берилган. У ўз умрининг турли даврларида уч мақсадни алоҳида кўзлаб яшамоғи керак.

Дхарма — оилавий, ижтимоий ва диний ақидаларга риоя қилиш; Артха — моддий маъмурчиликка етишиш ва уни оқилона сарфлаш йўлини билиш; Кама — ҳиссий роҳатланиш, қониқиш (мусаввирликдан, мусиқадан тортиб то жисмоний яқинликдан кенг маънода роҳатлана билиш).

Болалик чоғида одам билим олмоғи керак, лекин билим олиш чоғида ўзга жинс вакили билан яқинлашишдан асранмоғи лозим.

Кама — эшитиш, сўзлашув, кўриш, ҳис қилиш, инсоний ақлидрок ва қалб уйғунлигидан ҳосил бўладиган сезим ёрдамида ҳузурлана билиш демакдир. Яъни, кама — ҳиссиётлар, туйғулар тарбияси воситаси-ла лаззатлана олиш санъатидир.

Қиз бола «Камасутра»да баён этилган 64 талабни пинҳона равишда ўзлаштириб олмоғи зарур. Бунинг учун у ишончли, яқин қариндош аёллардан бирортасини янга сифатида танламоғи мумкин.

64 талаб жумладан қуйидагилардан иборат: қўшиқ айтиш, хиргойи қилиш, рақс тушиш, соз чалиш, чиройли сўзлаш, сурат чизиш, қўғирчоқ ясаш, гулдаста тузиш, чевар бўлиш, шахсий озодалик (гигиена), юздаги ҳаракатлар (мимика)ни тушуниш, ўз туйғусини ифода эта олиш, ўзини ёқтириш — ровиш қилиш, тишлаш ва тирнаш (эркаланиш маъносида), ечиниш, акробатик ҳолатларни ўзлаштириш, лаззат дақиқаларини ўзаро уйғунликда ҳис этиш, шерикни рағбатлантира олиш, эҳтиросдан фойдаланиш, уйқудаги шерикни ҳоли қолдириш, ухлаб қолмаслик, қовушиб ухлаш ва ҳоказо.

Ушбу илмни ўз билимига айлантира олган эр ва хотиннинг висол онлари давомли бўлади, уларнинг айрилиқ фурсатлари ортиқ чўзилмайди.

Муҳаббат тўрт хил бўлади:

узоқ муддатлар мобайнида шаклланган одатлардан келиб чиққан муҳаббат;

тасаввур қилиш орқали туғилган муҳаббат;

қаттиқ ишонч ва эътиқодга асосланган муҳаббат;

ташқи кўринишларга кўнгил кетишдан келиб чиққан муҳаббат.

Саида ЖЎРАЕВА

БИР ҲОЛ ТАРЖИМАСИ

ЁЛҒИЗЛИК

Кеча «менинг юз йиллик ёлғизлигим» деган ифода кечди хаёлимдан. Бу бир қарашда муболаға, бир қарашда эса — мудҳиш бир ҳақиқатдир, руҳнинг абадийлиги соясида Сен ўз ёлғизлигингни бир қанча юз йилларга нисбатан беришинг мумкин, бемалол. «Мен ёлғизман» деган гап бор. Бу — ёлғизликка нисбатан ҳақорат ва балки-да куфрдир. Сен билан битта маконда яшаётган, бу замонни Сен билан айни вужудда кечираётган шаффоф бир борлиқни (нима бўлса ҳам у борлиқдир) — қандай инкор қила оласан?..

«Сен менинг ёлғизимсан» дейди кимдир. Бундай одамдан қўрқиш керак. Бундай одам ноҳақдир. Унинг Ёлғизлиги йўқдир. Фақат... бир неча «ёлғизлари»гина бордир, холос. Муштарак ёлғизлиги бўлмаган бир одам — жоҳил одамдир, менимча. Бундай одамнинг «мен»и жуда ҳам ғарибдир. У ўзини ҳамма нарсага бағишлай олган ва фақат ўзига, ўзлигига бағишлай олмаган бир одамдир. У ўзининг «фард бир яратилиш» эканлигини, демакки, ўзининг «ким» эканлигини ҳам унутган бир мавжудотдир. Ҳар қандай борлиқнинг ва ҳатто йўқликнинг ҳам ёлғизликка нисбатан мудҳиш даражадаги, қондириб бўлмайдиган бир нисбатда эҳтиёжи бўлади. Бу эҳтиёж инсон ҳаётда бор экан, унинг йўқлик сари бир талпинишини, йўқ экан, бор бўлиш эҳтиёжи сифатида юзага чиқади ва ҳамиша бу эҳтиёжни Ёлғизликдан бошқа ҳеч нарса қондира олмайди...

Паҳлавон СОДИҚ

РАУФ ПАРФИ

МЕН КИТОБМАН ҲАЛИ ҲЕЧ КИМ ЎҚИМАГАН

ххх

Бир замон фалакнинг кўзлари сўнди,
Аста қора кийди мудраган жаҳон.
Руҳимнинг асрлик музлари синди,
Нимадир бўғзимни кесди беомон.

Отилдим, номаълум, қоронғу нигоҳ,
Биров қулоғимга совуқ шивирлар,
Азиз бир товушни эсладим ногоҳ,
Рангин овоздир бу, гўзал ғимирлар.

Нақадар гўзалдир чиркин бу товуш,
Оҳанг вужудимни чирмади буткул.
Бўғилдим, инградим, титрадим беҳуш,

Ожиз баданимга суйканди бир гул.
Надир бу?! Қўлимда қора лоладир,
Ул кўздан ғойибдир, тирик ноладир.

х х х

Бош эгди қоялар, тоғлар чўкдилар,
Ахир қисмат парчин, ҳилқат бешумор.
Ромиллар даҳолар борин тўкдилар —
Наҳот мангулик йўқ, фано — манзил бор.

Оғир-оғир одимлайдир бу карвон,
Буюклар омонат, пастлар омонат,
Афсуслар омондир, хиёнат омон,
Радди бало бўлгур каслар омонат.

Нечун бошим узра қора шамоллар,
Осмонга игнадек нур йўқдир, нечун?
Балки судрар мени мудҳиш хаёллар,

Очғил кўзларингни, эй сўнгсиз очун,
Нақадар ғарибсан, борми бир сўзинг?!
Учиб кел, малагим, мадад бер ўзинг.

х х х

Эй, дил, ором надир? Кечдинг дунёдан,
Кўзинг қонли, бағринг сомон — янчилдинг.
Сен қўрқмадинг ҳақиқатдан, бу ёвдан,
Хиёнатнинг ботқоғига санчилдинг.

Тангритоғдан ваҳий келди, қайрилдим,
Олтинларга темирларга босдилар.
Мен билмадим, сен билмадинг, айрилдим,
Оёғимдан ҳақ дорига осдилар.

Изғирин Турондан, тўфонлар Чиндан,
Ёмғирли ёлғизлик, ғубор ичиндан
Муножотлар қилдим, қақшаб сиғиндим.

Шафтоли ранг олам найза учинда.
Дунёлари ёлғон, мен ўлдим чиндан...
Барно Бону, сизни аччиқ соғиндим.

х х х

1. Мен сувман, ҳали ҳеч ким ичмаган,
Куйган китобман мен
Ҳали ҳеч ким ўқимаган.

2. Ишонч йўқ ҳеч кимга. Бу қандай дунё,
Яшаб яшамайсан, бу қизиқ,
Ташлаб, ташламайсан, ундан қизиқроқ.

3. Уйқунинг дарёсида чўмилдим,
Ётаман уйқунинг саҳросида,
Мен қандай боламан, баломан.

4. Йиллар кўзимга сачради,
Жигаримга ўт қўйди ойлар,
Кунларимни санадим сенсиз.

ЁҚУТ МЎЪЖИЗАСИ

Ёқутни киссасида олиб юрган ёки ёқут кўзли узук, зирак таққан кишининг икки юзи қип-қизил бўлиб юради.

Ёқут тошини ёнида олиб юрган одам чўлда бўлса ташна бўлмайди.

Заҳар солинган овқат ёки сувга ёқут ташланса, заҳар юзага қалқиб чиқади...

ИТ ҲАМ ҚОПМАЙДИ

Машҳур Хорун ар-Рашиднинг бебаҳо бир ёқути бўлган экан. Бир куни ўша ёқут ўғирланибди. Халифа ғазаб ўтида ёниб, саройида ҳозир бўлган барча аъёнларига зулм ўтказа бошлабди. Шунда халифанинг хизматида бўлган Беруний ёқутни топиб беражагини билдирибди ва унинг итини келтиришни илтимос қилибди. Бу ит катталиги ва қопағонлиги билан донг таратган экан. Олим мазкур итни маҳкам занжирлатиб, саройнинг барча амалдорларини шу ит олдидан ўтишларини талаб қилибди. Ҳар бир амалдор ўтганида ит уларга ташланаман деб талпинаверибди. Лекин битта аъён ўтаётганида ит тинчиб, думини қисиб ерга ётиб олибди. Беруний дарҳол шу аъённи тинтишни буюрибди. Аъённинг қўйнидан йўқолган бебаҳо жавоҳир топилибди. Ёқутни ёнида олиб юрган одамни ит ҳам қопмас экан.

БЕЛГА ҚУВВАТ

Улуғбек Мирзо Самарқанд атрофидаги улкан ариқ қазилишини назорат қилиб юрганида бир мўйсафид ишчининг меҳнатини кўриб ҳайратда қолади. Чол ниҳоятда кекса ва кўринишидан камқувватлилигига қарамай, чуқурдан катта-катта лой бўлакларни олиб бир неча газ юқорига йигитлардай бемалол отарди. Подшоҳ ва унинг ҳамроҳлари бу ҳолдан лол қоладилар. Улуғбек бунда бир сир бўлса керак, деб ўйлайди ҳамда чолни ўз ёнига чақиртиради. Чол келгач, Мирзонинг буйруғи билан уни ечинтириб кўрадилар. Шунда чолнинг белбоғи орасидан беш дона қип-қизил ёқут тошчалар чиқади. Улуғбек ишчига дейдики: «Сиз қўрқманг, бу молингизга зарра тама қилмаймиз. Балки унинг ёнига тилло қўшиб берамиз. Фақат ҳозир менинг айтганимни қилинг: шу тошларни менда қолдириб, ишингизни давом эттириб кўринг!»

Чол дарҳол иш жойига қайтиб, кетмонини олади. Бироқ, қанча уринмасин, бир кетмон лойни ҳам ирғита олмайди. Ҳар отган лойи чуқурдан чиқмай, ўз устига тўкилиб тушаверади. Шундан сўнг подшоҳ бояги ёқутларни чолнинг белбоғига тугдириб қўяди. Чол яна барчани ҳайратга солиб, забардаст кишилардай, ботмон-ботмон лойни боши узра ўйнатиб, чуқурдан узоққа ота бошлайди. Шундай қилиб, Улуғбек ёқутнинг улкан қувватбахш кучини эътироф этган экан.

Хайрулло НУРИДДИНОВ

«Ёш куч» саҳифасини Бахтиёр Аҳмедов тайёрлади

ВАҚТ ҚАПГИРЛАРИ

Қорли тоғлар, остида сойлар шарқираб оқаётган далалар, ям-яшил ўтлоқлар ва боғу бўстонлар — Бўстонлиқ фарзандларининг феълатвори, табиатига ҳам таъсир қилмай қолмайди. Тоғли қишлоқ — Хумсон фарзанди Тилаб Маҳмуднинг келгусида гўзаллик, нафосат, нозик туйғулар, ҳазил-мутойиба-қувноқлик ва қайғули, фожиавий кечинмалар, хуллас, нозиктаъбликни, борлиқ ҳаётини теран англаш, идрок этишни ўргатадиган фан-эстетика соҳасида атоқли олим бўлиб етишувида ана шу юксак тоғлар, жўшқин сойлар, боғу бўстонларнинг ҳиссаси бор, албатта.

Тилабжонда менга ёқадиган яна бир хислат, яна ўша нозик ҳиссиётнинг табиий самараси — табаррук инсон — онага бўлган теран фарзандлик меҳри. У, илк китобларидан бири — «Инсонийлик — эзгулик» тўпламини «Она мадҳияси» билан очган. *«Меҳридарё онам — Татим Нур қизига бағишлайман»* деб бошланган бу бадиада шу сўзларни ўқиймиз:

«Онам бир умр соатсиз яшаб ўтди. Аммо қуёш ва юлдузлар онам учун вақт қапгирлари бўлган. Ғира-шира тонг ёришганида онам учун меҳнат куни бошланган, офтоб тиккага келганда пешин бўлган, тун пардалари дарахт баргларини чирмаб, уй ичида нина кўринмайдиган паллада онам эчки соғган, овқат сузиб, мени излаган... Табиат (гўё) онамнинг онаси эди. Онам табиатнинг тўкин-сочин ёзларини, олтин кузларини орзиқиб-орзиқиб кутардилар... Онам ариқларнинг четидаги отқулоқлар, ялпизлардан чучвара қилиб, оғзимга тутар, олма, ўриклар довучча бўлганида қозонга димлаб берар, шўрвага солар, арпа-буғдой сутга тўлганидан ундан ҳалимга ўхшаш овқат пиширардилар. Уйимизнинг бир бурчагида ош хамир ёядиган тахта устида баҳорий буғдой кўкариб турарди. Онам бу барра ниҳолларни мени авайлагандай парвариш қилар, сумалак пиширадиган кунларни санарди. Онамдан доимо нон иси келарди».

Бу манзаралар бизнинг дилимизга ҳамоҳанг, шундай эмасми? Уларни ўқиб, ҳар биримиз жафокаш, меҳри оташ, мушфиқ онайи зоримизни эслаймиз. Ана шу буюк инсон, худонинг инояти билан бизга бахш этган олам учун, маънавий олам учун биз қайтаришга арзирли нелар қилолдик? Оналаримиз умид-орзуларини оқладикми? У зотнинг

кўнглини оғритмай, ўзимиздан рози қилолдикми?

Тилаб Маҳмуд эслатганидек, она-фарзандни фақат бокувчи эмас, балки унга мураббий ҳам. Бола биринчи бор мардлик, улуғворлик ва эзгулик ҳақида онадан ҳикоя тинглайди. Ватан — битта, инсон дўсти мингта бўлишини фарзанд ақли ва қалбига сингдириб боради. У нафосат ижодкори — муаттар гулларнинг товланиши, кашнич-райҳон ҳуснини гўзаллик деб дилга жойлайди, у дўппи тикиб, ўғлини элга қўшади, қизига илму фаросатдан таълим беради.

Баъзи эсли-ҳушли одамлар аввал мол, дунё, амал, мансаб орттириб, илмий ё бадиий асарларимни ёзиб олай, фалон ишларимни битириб олай, онамнинг яхшиликларини кейин қайтарарман деб ўйлайдилар. Қизиғи шундаки, бу фикрларим билан мен Тилаб Маҳмуднинг бундан 20 йил аввал ёзган бадиасига аралашиб, уни давом эттиришни истаб қоламан. Тилаб Маҳмуд эса менинг ўйларимни хулосалайди: *«Ҳаётда ҳамма нарсани кечиктирса бўлади. Аммо, онага бўлган муҳаббатни кечиктириб бўлмайди»*. Мен беихтиёр, яна давом эттираман: *«Ватанга, элюртга меҳрни ҳам. Иймон, инсоф, адолат ва ҳақиқатни ҳам кечиктириш фожиалидир...»*

Тилаб Маҳмуднинг бундан 20 йил аввал ёзган «Инсон гўзаллиги» бадиасидаги мана бу сўзлар бугунги ёшлар учун ҳам тааллуқлидир: *«Одамнинг табиий, тиниқ ва беғубор ҳуснига нима етсин? Сочи узун қизларнинг бир ўрим қилиб орқасига ташлаб қўйиши — бошига қозондек танғиб олишидан кўра гўзал экани маълум»*. Олим бу сатрларни ёзган йиллари (1975) пойтахтимиз қизлари кино ёки телевизор, ғарб модаси таъсирида энди узун сочларини турмаклашга эриниб, бир йўла кесиб ташлаётган эдилар. Бугунга келиб, ўзбек қизлари фақат соч қирқишда эмас, кийинишда, муомалада ҳам рус, инглиз, френг қизларидан фарқланмай қолди. Ғарб мафкураси бой ва қадимий Шарқ гўзаллигини маҳв этиб, истило қилиб, уни ўзлигидан айирмоқда. Ўзбек тўйларида энди куёв билан келин нафис, бегоналар кўзидан яширин чимилдиққа олиб кирилмайди. Энди ўзбек келини Оврўпо, рус одатига кўра кийинади, ресторан, кафеларда базм қилади, тўй базмини мажлисга айлантирган бегоналар ва ёки маст-аласт дўстлар ва қариндошлар орасида юзлари очиқ ўтиради. Эй, ватандошлар, Ҳақ таоло бизга мангуликка берган гўзал миллий урф-одатларимизга қайтиш вақти етмадими? Ғарб билан фан, техникада, санъатда, фалсафада мусобақа қилайлик, арақ ичишда, олифта кийинишда, бетга чопарликда, фойда кетидан қувиб, дўстлардан воз кечишда эмас, дегим келади.

Тилаб Маҳмуд тўпламидаги «Бир оғиз ширин сўз», «Маънавий камолат», «Илм ва олим» мавзуларидаги мақола ва бадиаларда ҳам барча замонлар учун аҳамиятли маънавий, инсоний қадриятларни бой бермаслик муаммолари майдонга ташланган.

Кейинчалик, Тилаб Маҳмуд журналистликдан узоқлашиб, илм-фан оламига яқинлашди. Бу билан ютдими, ютқиздими, ҳали номаълум. Шуниси маълумки, у кейинги 20 йил давомида Ўзбекистонда эстетика — нафосат назарияси соҳасида етакчи олимлардан бирига айланди. Москвада аспирантурада, докторантурада ўқиб, Ғарб илм-фанини ўзлаштирди. Ўзбекистонга қайтгач, Рассомлар уюшмасининг раҳбарларидан бири сифатида фаол ижод қилди. Бирин-кетин йирик илмий-назарий китобларини ёзиб, нашр эттирди. Эсимда, 1972 йилда «Гулистон» журналида мен Тилаб Маҳмудовнинг «Санъаткор таланти ва жамият» китобига тақриз ёзиб, унинг баъзи фикрлари билан баҳслашган эдим. «Марксча-ленинча эстетика» фан сифатида сохталикдир, Маркс ҳам, Ленин ҳам санъат соҳасида мутахассис эмас, ҳаваскор эдилар, уларни бу фаннинг асосчилари дейиш ҳақиқатга хилофдир, деб хулоса қилганимда, анча шов-шувлар кўтарилган. Марказқўм буйруғи билан камина Ёзувчилар уюшмаси парткомининг йиғилишида «Марксизмни ревизия қилувчи» сифатида қораланган эдим.

Тилаб Маҳмуд 1983 йили рус тилида ёзиб, нашр этган «Ўзбекистон тасвирий санъати эстетикаси» илмий асарида истеъдодли санъат тарихчилари Л. И. Ремпел ва Г. А. Пугаченкова каби устозларининг фикрларига суяниб, ўзбек санъати эришган ижодий ютуқларни кенг таҳлил қилади. У, Абдулҳақ Абдуллаев ижодига И. Е. Репин, Т. Рембрандт, Веласкес асарларининг таъсири ҳақида ёзади. Олим мазкур китобида Ўзбекистонда яшаб, ижод қилган русийзабон санъатшунос М. П. Капустиннинг «Совет Шарқи бадиий маданиятида миллийлик ва умуминсонийлик диалектикаси» китобидаги бир ёқлама фикрларни ҳаққоний танқид қилади. Тилаб Маҳмуд Яхшибой Олимов билан ҳамкорликда нашр этган (1987) «Ўзбекистон санъатида инсон омили» номли йирик китобида яна марксча-ленинча инсон таълимотини таҳлил қилар экан, бу гал кўпроқ Демокрит, Сукрот, Арасту, Форобий, Ибн Сино фикрларига суянади ва аввалги китобларига нисбатан бир неча қадам олға силжийди.

Тилаб Маҳмуд бир неча вақт санъат журналига муҳаррирлик қилди. Ҳозирда у «Гулистон» журналига етакчи.

Яна Тилаб Маҳмуд ижодига қайтайлик. Менга қолса унинг фикрларга бой қалин-қалин назарий китоблари ҳам бир тарафу, барчадан яшириб, бўш вақтларида ёшлигидан бери ёзиб юрган кичик ҳикоялари бир тараф. Умар Хаём фалаккиёт, риёзиёт асарларининг хошиясига дам олишда, гўё эрмак учун рубоийлар ёзиб қўяр экан. Келгусида уни ана шу шеърлари оламга танитди. Тилаб Маҳмуднинг кичик ҳикояларини ўқиганимдан кейин, устод Хаёмни яна эсладим...

Маҳкам МАҲМУД

ҚИЗ ҚИЁ БОҚМАСА...

ҲИКОЯ

Семинарларда доимо қўлини кўтариб «қўшимча» қилишга тайёр турадиган, мулойим табиатли Камолнинг имтиҳонга тайёрланмай келганига Султон Хўжаевич ҳайрон бўлди. Агар Мусаев Акмал кўзини лўқ қилиб ўтирса — тушунарли, унинг фикру хаёли футболда, Қосимова Сайёра пиқирлаб, бурнини тортиб қўйса — маълум, чиройли кўйлак излаб магазинма-магазин санғиган, Қурбонбоев Қамчибек оғзини очолмаса — бу ҳам тушунарли, шахматдан қўли бўшамаган.

Камолга нима бўлди?

Султон Хўжаевич студентларнинг билими, одобига қарар, илмга чанқоқ ёшларни бағрига олгиси келарди.

— Камолжон, синов дафтарчангизни бузгим келмаяпти, янаги ҳафтада ҳам имтиҳон оламан, тайёрланиб келинг, — деди домла. Камолжон эшикка шалвираб чиқди.

Доимо кўзлари ёниб, бежирим юзидан кулги аримайдиган йигитнинг дунёдан ҳафсаласи пир бўлган одамдай чўкиб қолгани домлага ғалати туюлди, «ажаб» деб қўйди унинг орқасидан.

Кейинги ҳафта ҳам Камолжон домла қаршисида тим қора кўзларини синов дафтарчасига тикканча чурқ этмай ўтирарди. Унинг жингалак сочли боши елкалари орасига чўкиб кетгандай, бутун вужудида аллақандай дард безовта кезарди. У узун-узун қотма бармоқларини худди пианино клавишларининг устига қўйгандай столга чўзди. Султон Хўжаевич Камолжоннинг атир гул рангидай тоза, товланиб турган тирноқларига разм солиб «табиат бу йигитни бекаму кўст яратган-да», деди ичида ҳаваси келиб, «Лекин у нега бунчалар тушкун... шаҳди паст. Балки бирон ёрдам керакдир...»

— Камолжон, кетиб қолманг, гап бор, — деди синов дафтарчасини узатар экан.

Султон Хўжаевич имтиҳонни тугатиб чиққанда, Камолжон мажнунтол соясида ер чизиб турарди. Улар музқаймоқ кафесига келиб ўтиришди. Султон Хўжаевич музқаймоқ буюрди.

Султон Хўжаевич музқаймоқни чўчиб аста-аста ютар, Камолжон муздан роҳат қилиб ютоқиб ерди ва ўзини энди анча енгил ҳис этарди.

Домланинг индамай самимий ўтириши Камолжонга таъсир этиб, дардини очди.

— Домла, кечирасиз, ростини айтсам, айб қилмайсизми?

— Ҳа-да, киши юрагидаги юкини кўтариб юрмаслиги, уни ё унутиши, ё изҳор этиши керак.

— Бир қиз билан орамиз бузилиб қолди. Уч ҳафта бўлди кўришмаймиз. Мен унга ўзим, отам, онам, оиламиз ҳақида ҳеч нарсани яширмай гапириб берган эдим, мендан юз ўгирди. «Отанг кимчи, онанг кимчи, ўтириб ёнингни чимчи» деди-да кетди. Рост отам йўқ, онам бошқа эрга теккан. Менга ўзидан ўзи ирсият қонунини биласизми, телбадан телба туғилади, деса бўладими? Унга отамнинг руҳий касалликдан вафот этганлигини айтмаслигим керак эдими балки?..

Султон Хўжаевич беихтиёр «ярамас» деб юборди. Камолжоннинг маъюс кўзлари бу «ярамас» сўзининг қайси маънода айтилганини пайқамай, мўлтиллаб турарди.

— Хафа бўлманг, Камолжон, яхши қизлар кўп. Вақтида қутулибсиз. Ҳаётингиз бошланишида бунақа воқеа кечибди — майли, оила қурганингизда оғир бўларди. Мана сизга бир воқеани гапириб бераман. Бир ўртоғим бўларди...

Султон Хўжаевич бир шиша «Тошкент суви» сўради. Уни оҳиста ҳўплаб ўтириб, Камолни илгари ҳам кимгадир ўхшатганини эслади.

— Камолжон... отам руҳий касалликдан вафот этган дедингизми? Исмлари нима эди?

— Абдулла.

— Абдулла? Абдулла Саломовми?

— Ҳа! Отамни танийсизми?

— Таниганда қандоқ! Ахир биз мактабдош эдик. Ҳали шунақа дегин. У чиройли, ақлли, талантли эди, раҳматли... Эҳ, ҳаёт... Султон Хўжаевич бирдан жимиб қолди. Агар ҳозир Камолжон ўрнидан туриб кетиб қолса ҳам сезмайдиган аҳволга тушди. Камолнинг отаси билан онаси ўртасидаги бундан йигирма йиллар илгари ўтган воқеалардан бироз хабари бор эди.

У мактабда Абдулланинг «мажнун» бўлиб юрган пайтларини эслади. Улар бир институтга ҳужжат топшириб, беш йил аъло ўқишди. Институтни тугатиш арафасида уларнинг тўйи бўлди. Орадан йиллар ўтиб, ҳар ким ҳар ёққа бодроқдек сочилиб кетди. Бир куни Абдуллани Анҳор бўйидаги скамейкада паришон ҳолатда учратди. Узоқ гаплашишди. Ҳеч ёдидан кўтарилмайди. Шунда Абдулла: «Дўстим, хор бўлдим, уйимда тинчим йўқ...» деган эди.

Султон Хўжаевич Абдуллани охирги марта кеч кузда бозорда учратди. У катта-катта уюлган сабзи тўла қанорлари орасида ўтирарди. Соч-соқоли ўсиб кетган, пахталик чопони эскирган, бостириб кийган қалпоғи остидан оқара бошлаган сочлари тўзғиб чиқиб турарди. Доимо тоза кийиниб, галстуксиз кўчага қадам босмайдиган Абдуллага бу мунқайган одам ҳеч ўхшамасди. У ҳақиқатан ҳам Абдулла эди. Иккаласи қучоқлашиб кўришишди. Катта қанорқоп устига ўтириб олиб, узоқ гаплашишди. Абдулла ўқитувчиликни ташлаб, шаҳарга яқин хўжаликда корандалик қилаётгани, топиш-тутиши анча яхши бўлиб қолганини айтди. «Лекин барибир етказиб бўлмайди, ҳеч етказиб бўлмайди...», — деди ниҳоят Абдулла нолишни ўзига эп кўрмай. Шундан сўнг у Абдуллани қайтиб кўрмади. Мана энди тақдир уни Абдулланинг ўғлига дуч келтирди.

Султон Хўжаевич жимиб, сукутга толди. Сўнг Камолжондан: «Ўгай даданг нима иш қилади?» — деб сўради.

— Заргар, соат тузатади, — жавоб қилди Камолжон. — Отамни танир экансиз. Мен ёш эдим. Отамни билсангиз, бирор нарса гапириб беринг...

Султон Хўжаевичнинг чароқлаган чеҳрасидан қон қочди, кетма-кет сигарета тутатиб, тутунини босиб-босиб ичига ютди.

— Отанг яхши, меҳнаткаш одам эди, — деди ниҳоят Султон Хўжаевич. — Одамлар ҳар хил бўлади. Аммо отанг ажойиб инсон эди. Шоиртабиат...

Шу пайт бир гала қаймоқхўр талабалар кафега чуғурчиқдай ёпирилишди. Улар ичидан узун бўйли бежирим қиз ажралиб чиқиб, Султон Хўжаевич ёнига югуриб келди ва: «Вой, папочка, бу ерда нима қилиб ўтирибсиз», — деди-да отасининг юзидан ўпди. Камолжон эсанкираб қолди.

— Вой, қизим-ей... Камолжон... — деди Султон Хўжаевич худди уларни таништирмоқчидай бўлиб.

— Домла, биз танишмиз..., — дея олди Камолжон базўр овози чиқиб.

Султон Хўжаевич бир қизига, бир Камолжонга қаради.

— Таниш эдик... — деди қиз Камолжонга қиё боқмасдан ва дугоналари томон чопиб кетди.

Тилаб МАҲМУДОВ

●*Ватан — ягона оила*

МОЗИЙДАН ИБРАТ ОЛИНГ

Мен жон фидо қиладиган икки муқаддас мавжудлик бор:
Бири Аллоҳу — барҳақ, иккинчиси: Ватану халқ.
Мен зикр қиладиган икки исм бор:
Бири — Аллоҳ, исми — Раҳмон.
Бири — Ватан, исми — Туркистон.

Муҳтарам, севимли ёш авлод, менинг ушбу мақолам ва мақола бошланишиданоқ ҳикоя қилинаётган тарихий қисса сиз, азизларга аталган.

Сизларга бу тарихий воқеани ҳикоя қилиб беришимдан мақсад ибрат назарингизни мозийга жалб қилиб, ҳозирги истиқлолимиз боиси ташлаётган илдам қадамларингизни янада шаҳдамроқ — залварлироқ, янада забардастроқ, янада мустаҳкамроқ, ишончлироқ бўлмоғига мадад бермоқ ва сизларни мозийдан ибрат олмоққа чорламоқдир.

Азизлар, ҳикоя шундай:

Араб истилоси деб аталиб келинаётган, Туркистонимизда VIII аср бошларида бошланган исломлаштириш жараёнининг сўнгги йилларида Исфара шаҳари ва атроф ҳудудларга вақтинча ҳокимлик қилиб турган араб лашкарлари қўмондонларидан бири шаҳарда уч ой ҳокимлик қилганидан сўнг, шаҳар ҳокимлигини ерли кишилардан бирига топшириб кетмоқ мақсадида баобрў, эътиборга лойиқ, нуфузли зотларни ҳоким сайлаш анжуманига таклиф қилибди.

Анжуманга тўпланган аҳли илм, аҳли баобрў зотлар олдида қўмондон қисқача нутқ сўзлаб, ўзининг Исфара шаҳрида туриш муҳлати тугаганлиги ва кетиш олдидан маҳаллий билимдон зотлардан бир кишини шаҳар ва вилоят ҳокими қилиб тайинлаб кетмоқ ниятида эканини айтибди: — Муҳтарам зоти олий жаноблар, — дебди қўмондон: — Орангиздан бир кишини ҳоким қилиб сайлаш учун сизларга мен биргина савол билан мурожаат қиламан, ким саволимга қисқа ва аниқ жавоб берса, шу киши шаҳар ва вилоят ҳокими қилиб тайинланади.

Саволим шундай:

— Мени бу ерга ким келтирди? — дебди.

Анжуман қатнашчиларига бу саволга жавоб бериш унчалик қийин эмасдек туйилибди. Бирин-кетин жавобга шошилишибди.

Биринчи бўлиб қўмондонга яқинроқ жойда ўлтирган алломалардан бири ўрнидан туриб қуллиқ қилиб: — Сизни бу ерга тақдири илоҳий келтирди. Сизни пешонангизга шундай ёзилган, — дебди.

— Тўғри-куя, лекин, — дебди иккинчи доносифат зот, — сизни бизнинг мамлакатимизга сочилган ризқ-рўзингиз, насибангиз келтирди, уни термоқ учун келдингиз.

— Муҳтарам қўмондон, — деб гап бошлабди учинчи соҳиби сардор зот, — аскарларингиз биздан устун келган сабабли келдингиз, кучларимиз ожизлик қилди.

Жавобларни диққат билан эшитиб ўлтирган қўмондон яна давом этишни ишора қилибди.

Тўртинчи муллаи одил саналган зот:

— Барча кўргилик Аллоҳдан, сизга ҳам, бизга ҳам бу кўргиликдир, — дебди.

— Сизни бу ерга келишингиз Аллоҳнинг биз осий бандаларга синови ёки марҳамати бўлса керак.

— Барчангизни жавобингиз тўғри-куя, — деб сўзини бошлабди олтинчи улуғвор зоти олийлардан яна бири: — Аммо қўмондон жаноблари — Аллоҳ яратувчигина эмас — бошқарувчи ҳамдир, Тангрининг инояти билан келдингиз.Аллоҳнинг сизга бўлган илтифоти шундай бўлган, — деб сўзини тугатибди.

Навбатдаги улуғворлардан яна бири:

— Сизни кўрмоқлик ва раҳбарлигингизда бўлмоқлик бизга Худонинг юборган кўргилиги, пешонада ёзилгани шу, — дебди.

— Муҳтарам қўмондон, сизга ва барчамизга маълумки, ҳеч кимса ва ҳеч нарса Аллоҳнинг амридан ташқарида эмас-да, — деса сардорлардан бири, бошқаси бу далилни тасдиқлаб: — Тўғри, ҳақиқатдан ҳам, шундай. Худойи таолонинг амрисиз ҳеч иш содир бўлмайди, — дебди.

Анжуман қатнашчиларининг қўмондон саволига жавоблари қониқарли бўлмаганидек туйилган яна бир соҳиб ўрнидан туриб, қўмондонга қуллиқ қилиб саволга ўз жавобини баён қилибди:

— Азизлар, жаноблар, сиз ва барчамиз Аллоҳнинг тасарруфидаги бандалармиз, албатта Аллоҳнинг изнисиз ҳеч нарса содир бўлмаган, бўлмайди ҳам. Қўмондон жаноблари, бизнинг ҳудудимизда сизга бахту зафар ёр бўлиб, фатҳу нусрат сизга насиб бўлди, бизга эса яккаю ягона Аллоҳни танимоқ муяссар бўлди.

Бу жавоб қўмондонга ўта маъқул келишини кутган азиз зот виқор билан барчага назар ташлаб, ўз ўрнига ўтирибди.

Аммо қўмондон ҳеч нарсага парво қилмай аста ўрнидан туриб:

— Яна саволга жавоб берувчилар борми? — дебди.

Анжуман энди сукунатга чўмибди. Чунки ҳеч ким қўмондоннинг саволига юқорида келтирилган далиллардан юқори турадиган мантиқий жавобни тополмас эди-да.

Шу вақт ногоҳ жимликни бузган ҳолда анжуман қатнашчилари орасидан ўртаҳол кўринган, аммо юз-кўзларидан нур ёғилиб турган бир зот ўрнидан туриб қўмондонга қараб, оҳиста, лекин қатъий оҳанг билан:

— Тақсир, сизни бу ерга бизнинг феъли-ҳуйимиз келтирди, — дебди.

Бу жавобни эшитган қўмондон ўз мамнуниятини яшира олмай қўлини баланд кўтариб, тўрт-беш чапак чалиб юборибди-да, офарин, дея оҳиста нуроний соҳиби комил зот олдига бориб уни кучибди ва табриклаш оҳангида қўлини сиқиб, «шаҳар ва вилоят ҳокими сиз бўласиз», — дебди ва ўз қарорини барчага эълон қилибди.

Кўпчилик янги ҳокимни сидқи дилдан муборакбод қилсалар, ҳоким бўлмоқ умидида бўлган баъзи зотлар эса ҳасад ўтида ёниб совуққина табриклаб ўтибдилар. Чунки ана шу баъзи бир ҳасадгўйлар деганимиз зотлар қалбида янги ҳоким айтганидек, нопок феъли-ҳуйининг бузуқ асорати намоён эди-да.

Азизлар, ҳикоя тугади. Мана ўзингиз бир мулоҳаза қилиб кўрингга — ҳикоя мазмунидан англашилиб турибдики, бутун бир вилоят ҳамда жамият тақдирини шу халқларнинг ўз феъли-ҳуйлари ҳал қилган.

Дарҳақиқат, ўтмиш ҳаётимизнинг иссиғу совуқлари, роҳату азоблари, ёруғию тунлари, борлигию йўқлиги, озодлигимизу қуллигимиз ҳам ўзимизнинг феъли-ҳуйимизнинг пок-нопоклигига, яхшию ёмонлигига, бузуғу тўғрилигига ҳам юз чандон боғлиқ бўлиб келган.

Бунинг исботи ўлароқ биз ибрат назаримизни мозийга қаратиб VIII аср бошларидан то муборак мустақиллик кунимизгача ўтган даврни шартли равишда уч даврга бўлиб, қисқача эслаб ўтайлик:

Биринчи давр — Араб истилоси деб аталиб келинган исломлаштириш даври. Бу давр халқимизга нима келтирди? Инкор қилолмаймиз — бу давр бизларга барқарор исломий маърифат келтирди.

Иккинчи давр — Чингизхон ҳамласи даври: Бу давр юртимизга нима келтирди? Бошбошдоқлик, қисман қўрқоқлик оқибатида сонсиз-саноқсиз офат, вайронагарчиликлар келтирди.

Учинчи давр — дунё кўрган барча султону амирлар ичида биринчи бўлиб, «халқим, ватаним» — дея олган буюк соҳибқирон Амир Темурдан сўнг бошланган ўзаро низолар, улуғ ҳоқон ҳаётидан ибрат олинмай, у зотнинг муборак ўгитларининг унутилиш ва ниҳоят, XVIII аср охириларидан чет элликларнинг босқинчилик ҳаракатларининг юзага чиқиши, душманга қўл келган ўзаро ихтилофларнинг авж олиши, Ватан, халқ деган улуғ, муқаддас тушунчаларнинг нафси аммораға алмаштирилиши, домла Абдурауф Фитрат жаноблари айтганларидек, XVIII аср охирларидан бошлаб уламои киромларимиз орасида манфаатпараст дин арбобларининг пайдо бўлишлари ва улар дунёвий илмларга нисбатан Қуръони Карим ва ҳадис кўрсатмалари асосида қарамай, инсонни «Илмлар — сирлар мифтоҳи (калити) қилиб яратдим» — деган Аллоҳ каломининг унутилиши, «беш кунлик дунё» ақидаси тарғиботи кучайиб, миллий ғурур сусайиб боришидек синоатлар халқимизга, ватанимизга нима келтирди?

Бу синоатлар бир **чеккаси феъли-ҳуйимизнинг бузилиши оқибати ўлароқ** халқимизнинг қулликда қолиши, ватанимизнинг таланиши билан натижаланган. Бу натижа Ватанимизда — Туркистон заминида 125 йил давом этди.

Бу даврни ўз моҳиятига кўра руслаштириш даври десак, хато бўлмас. Унутмангки, айнан ана шу даврда ватанимиз бойлигига ружуъ ниҳоят юқори бўлган. Айнан шу даврда — у даврнинг машъум сиёсатини тиғи тегмаган биронта ҳам миллий соҳамиз қолмаган.

Айнан шу даврда — илдизи бир, дини, тили, эътиқоди бир бутун халқимиз сунъий жумҳуриятларга, миллатларга бўлиниб, кучлар қирқилган — парчаланган.

Айнан шу даврда оқилу фозилларимиз қувғин қилинган, кафансиз кўмилган, халқимиз имонли, одил зотлардан ажралиб, етакчисиз қолган ва оммавий эътиқодий саводсизлик ҳукм суриб келган.

Айнан шу машъум даврда «мамлакат устидан ҳукмронликни истасанг оддий фуқаро оғзидан нонини олмагил» дейилган ақидани яхши билган машъум сиёсат барча бойликларимизни талаш ҳисобига оғзимиздан нонимизни олмаганлиги сабабли ҳаётни фақат қорин билан ўлчайдиган тобе халқ бўлиб қолдик. Феъли-ҳуйимиз номукаммаллигидан бу иллатларга осонгина кўникдик. Бузуқ, номаъқул, миллатга номуносиб одатларни қабул қилиб одат тусига киритдик. Айнан сўнгги вақтларда тилимиздан ҳам ажралиш арафасида эдик.

Аллоҳга минг катла шукрки, «Зулм таги вайронагарчиликдир» дейилган улуғларимизнинг ҳикматлари ҳам ҳақ ҳикмат эканким, зулмкор тузум вайрон бўлди.

Яна беадад шукроналар бўлсинким, Ватаним, халқим деб ёнувчи, ватанимиз фарзандлари бор эканки, ҳақни қарор топдириб, мустақилликдек улуғ неъматга эга бўлдик. Албатта, халқимиз ватанпарвар халқпарвар, маърифатпарвар, зулматга, машъум тузумга қарши курашган, ватанни озод, мустақил, гуллаган мамлакат бўлмоғини сидқидилдан истаган буюк ўғлонлари зулмкор даврда ҳам кўп эдилар. У азиз зотларнинг исми шарифлари барчамизга маълум ва элимизда машҳурдирлар. Уларнинг барчалари ватан иштиёқида ёнишган, кўп азиятлар чекиб ўтишган.

Гоҳо:

— Йиғлама, кўнгил йиғлама
Йиғламоқ лозим эмас,
Кўз ёши мададга қодир эмас,
Мададга биргина Аллоҳнинг ўзи,
Сўнгра йигитнинг ягона сўзи:
Кураш!
Кураш!
Ва яна кураш! — Қодир
Сен кураш-да топмасанг Роҳат,
Авлодларинг топурлар Саодат.
Қўлларин баланд кўтариб
Омин деюрлар!
Ҳақинга дуо эта
Сени ёд этурлар!
Кураш!
Кураш!
Ва яна кураш! —

дея ўзларига таскин берганлар у поки азизлар. Яна у поки аълоларимизни:

У бир олами жаҳон зотлар: қаранг! — дея хитоб билан:

— Ҳумоюн кўкда этмиш
Бемалол шодлик парвози
Сиёҳ боғида эшитилмиш
Бечора мазлум овози,
Билсанг эди, эй бахт қуши
Унга ёр бўлмаганинг учун
Ниҳоят сендан норози —

дея бахт қушига ҳам мурожаат қилганлар. Афсуски, у вақтлар уларга мададкор бўлгувчилар бўлмаган.

Айтинг-чи азизлар, шундай улуғ-улуғ зотларни эсдан чиқариб бўладими!

Барчамиз, ҳар бир мустақиллик неъматидан баҳраманд бўлаётган қалби пок, иймони бут зот, ҳар куни, ҳар соат, ҳар дақиқа қўлларимизни баланд кўтариб, омин дея, у олий зотлар ҳақларига дуо этиб, ёд айламоғимиз фарз ва одат бўлмоғи даркор.

Мана, қисқача мозийга саёҳат тугади. Энди, муҳтарам азизлар, мен ўша машъум октябр инқилобининг эндигина атак-чечак қила бошлаган йилларида таваллуд топган инсон сифатида бир шоирнинг мен севган шеъри билан сизларга ўз дил розимни билдириб сўзимни тугатмоқчиман.

Шеър:

Мен туғилган кун
Зулмат эди тун.
Осмонда юлдузлар чарақламасди,
Ойни талашиб ўйноқламасди.
Оғир тўлғоқ-ла
Бунёдга келдим.
Кўз очдим аммо,
Зулумотни кўрдим.
Қариндошларим
Хурсанд бўлгандур.
Ўғил экан деб отам кулгандур,
Ва лекин
Билмасди отам
Кўкда тақдир юлдузим
Тутарди мотам.

Сиз, азизлар, фаровон ҳаёт насиб бўлган бахтли авлодсизлар.

Яшайверинг!
Яшнайверинг!
Гуллайверинг!

Мустақилликни мустаҳкамлашда марду майдон, фазлу икром, комилу жаҳон бўлинг. Улуғ ҳикматлардан яна бирида айтилишича: Жамиятнинг равнақи ёш авлодларнинг олижаноб тарбиясига тобедур дейилган. Бинобарин, Ватанимизни ва жамиятимизни равнақи сиз, азизларнинг олижаноб одобу ахлоқингизга — билимингизга мутлақо муҳтождир. Буни унутманг.

Эл учун, ватан учун унинг-улғайинг,
Ота-юртни, Она-заминни севинг, сақланг.

Мустақиллик — озодлик Аллоҳнинг бизга насиб этган энг муқаддас, энг улуғ неъмати эканини унутманг.

Гоҳо юрт орасида — мен вазири аъзам, қозию калон ёки амалдорманмики, мустақилликни мустаҳкамлайман, деган гапларни эшитаман. Янглишманг, азизим. Фараз қилинг — мустақиллик бу бир буюк дастгоҳ. Биз ҳар биримиз шу улуғ дастгоҳнинг минг бир боринки, юз мингдан бир мурватимиз.

Ҳар бир мурват ўз ўрнида яхши ишласа, улуғ дастгоҳ яхши сифатли, ишончли ишлайди. Мурватлар ёмон ишласа, бўшашса, буюк дастгоҳ ёмон ёки сифатсиз ишлаши ёки бутунлай тўхташи мумкин.

Сиз ва биз мурват бўлган мустақил, озод бўлмиш буюк дастгоҳ бенуқсон абадий ишламоғи зарур.

Бу бугунги энг заруратнинг заруратидир.

Сабрлик, шукроналик бўлинг. Сабрсизлик, шукр қила билмаслик билингки ўғриликдир — ўғридир.

Энди бир икки оғиз сўз Русиядан келиб турадиган совуқ хабарлардан навбатдагиси — Думанинг собиқ СССРни тиклашга бағишланган қарори ҳақида:

Бу борада мен Госдумадагиларга, шу жумладан, ўз орамиздаги баъзи бир табиати суст, юқорида айтилган совуқ хабардан тиззалари қалтирай бошлаган кимсаларга шуни эслатиб ўтмоғим лозимки, юқорида зикр қилганимиз «зулмни таги вайронагарчилик» дейилган ҳикматга кўра билингки, асоси зулм ва зуғум бўлган ва шу сабабли тўзиган, парокандаликка учраган машъум коммунистик тузум қайта тиклана олмаслиги бегумон, аниқ.

Яна шуни ҳам билиб қўймоқ керакки, улуғ аждодларимизнинг яна бир ҳикматларида: «Ватанпарварлик бошқа миллат, бошқа халқларнинг азобу уқубатларига асосланмаган бўлуви керак», дейилган.

Аммо ўтмиш тарихдан ҳаммамизга маълумки, рус сиёсати ва ватанпарварлиги юқоридаги ҳикматни айнан акси ўлароқ-бошқа миллат, бошқа халқларнинг ҳудудларидаги табиий бойликларини кўз остига олган сиёсат ва ватанпарварлик бўлиб келган.

Маълумки, собиқ Совет Иттифоқи (аслида мустамлакалар — қалбаки иттифоқ) тарқалиб кетганидан кейин Русия саноати текин хом ашёсиз қолиб ҳозирда уларнинг иқтисодлари бир мунча оғир аҳволга тушган. Русия иқтисодиётида бундан кейин ҳам қийинчиликлар қанчалик кўп ва узоқ давом этса, юқорида айтганимиздек, уларнинг ватанпарварлари шунча кўпайиб, хуружлари ошаверади. Оч бўрилар ҳеч нарсадан, ҳар қандай найранглардан қайтмасликлари мумкин.

Яна матбуот ва баъзи сиёсатбозларнинг баёнотларига қараганда Белорусия президенти Лукашенко ва шу каби юқори лавозимдаги раҳбарлар ўз мамлакатларида сиёсий барқарорлик ва иқтисодий муаммоларни ҳал қилишда ночор ва ожизлик қилмоқда эмишлар ва шу сабабли Русияга қўшилиб шу йўл билан жон сақлаш тарафдорлари эмишлар.

Аслида ундай эмас, улар ночор эмаслар. Аслида гап сопини ўзидан чиқариш сиёсатида бўлса керак. Акс ҳолда, шундай юқори лавозимда туриб, ўз ватани, ўз халқи озодлигини оёқ ости қилишни тушунтириб бўладими? Соп ўз хизматини ўтамоқда-да.

Умуман, Русиядан келаётган совуқ хабарларга кўп парво қилавермаслик керак. Акс ҳолда қўрқоққа чиқариб, найрангбозлик авж ола беради.

Фақат шуни қатъий билмоғимиз лозимки:

Ҳамма нарсани билиб юр,
Билмагандек билиб юр,
Ўз йўлингни қилиб юр,
Чорасини кўриб юр

мақолимизга амал қилган ҳолда иш тутмоғимиз яхшироқдир.

Муҳтарам дўстлар, сиз амин бўлингки, кўнглингиз тўқ бўлсинки, бизнинг карвонбошимиз раҳбарлигида Карвонимиз олға бораверади. Карвонимиз муборак манзил сари ета беради.

Мақсад аниқ: Ҳаракат мустаҳкам бўлсин, азизлар!

МУҲАММАД ҲОШИМ ҚОБИЛ ҚОРИ ўғли НАБИЗОДА

МИЛЛИЙ ТИКЛАНИШ
Муассис: Миллий тикланиш демократик партияси

Бош муҳаррир: Иброҳим ҒАФУРОВ

Газета 136-рақам билан рўйхатдан ўтган.
Буюртма: Г —0282.
5877 нусхада босилди.
Сотувда нархи эркин.
Ҳажми 2 босма табоқ.
Газета IBM компютерида терилди ва саҳифаланди.

Манзилимиз: Тошкент-83,
Матбуотчилар кўчаси — 32.
Телефон 33-50-18.
«Шарқ» нашриёт-матбаа концерни босмахонаси. Манзили: Тошкент шаҳри, Буюк Турон кўчаси, 41-уй
Навбатчи муҳаррир — Ҳусниддин ҚУТБИДДИНОВ
1 2 3 4 5 6